

Univerzita Karlova

Husitská teologická fakulta

**Srovnání systémů sociálně-právní ochrany dětí
v České republice a ve Finsku**

**Comparison of Systems of Social and Legal Protection of
Children in the Czech Republic and in Finland**

Diplomová práce

Vedoucí práce

PaedDr., Mgr. Hana Žáčková

Autor

Bc. Anežka Dobešová

Praha 2019

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce, paní doktorce PaedDr., Mgr. Haně Žáčkové za odborné vedení, poskytnutí cenných rad, podpory, a především za dostatek trpělivosti při odpovídání na mé neustálé dotazy a za její čas, který strávila pročítáním, kontrolou a opravou mé práce.

Dále bych ráda poděkovala všem sociálním pracovníkům z České republiky i z Finska, kteří obětovali svůj cenný čas a vyplnili mé dotazníky, čímž významně přispěli k dokončení této práce a k jejímu obohacení o zkušenosti a znalosti z praxe.

V neposlední řadě chci poděkovat své rodině a také přátelům za jejich trpělivost, podporu a toleranci, kterou projeví především ve dnech, kdy jsem své úsilí chtěla vzdát a studium nedokončit. Bez jejich slov útěchy a povzbuzení bych práci nikdy nedokončila.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma *Srovnání systémů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a ve Finsku* vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze den _____

Bc. Anežka Dobešová

Anotace

Základním tématem práce je český systém sociálně-právní ochrany dětí, jehož kvalita je hodnocena ve srovnání se systémem sociálně-právní ochrany dětí ve Finsku. Jsou zde vysvětleny základní pojmy, které souvisejí se sociálně-právní ochranou, dále je zmíněna mezinárodní legislativa a právní ukotvení zvolených systémů. Následně se práce věnuje hlubšímu rozboru jednotlivých systémů. Nejdříve je představena ochrana dětí v České republice, orgány, které ji vykonávají a jejich pravomoci. Následují informace o dalších organizacích pohybujících se na poli sociálně-právní ochrany a o nutnosti spolupráce s profesionály z jiných oblastí. Práce se zabývá také osobou sociálního pracovníka, jeho nutným vzděláním, klíčovými kompetencemi a rolemi a s metodami, které při své práci využívá. V neposlední řadě je zmíněna oznamovací povinnost pro profesionály i laickou veřejnost a otázka funkčnosti soudů v kontextu trestání osob páchajících násilí na dětech. Za využití stejné struktury je následně popsán systém sociálně-právní ochrany dětí ve Finsku. Závěrečná část je věnována šetření, které prezentuje názory českých i finských pracovníků nejen na vlastní systém, ale i na systémy zahraniční a obohacuje tak teoretické závěry práce o informace vycházející z praxe.

Klíčová slova

Sociálně-právní ochrana dětí, dítě, rodina, sociální práce, sociální pracovník, legislativa, orgány sociálně-právní ochrany, vzdělávání, klíčové kompetence, metody sociální práce, role dětí, oznamovací povinnost.

Annotation

The main topic of the thesis is the Czech system of social and legal protection of children, which quality is evaluated in the context of system of social and legal protection of children in Finland. The basic terms which are related to the social and legal protection are explained, then the international legislation and legislations valid in each of the two countries are mentioned. Subsequently, the thesis is concentrated on deeper understanding of each system. It starts with the Czech system of social and legal protection of children. First of all, the authorities providing the protection are defined. After that another nongovernment institutions whose job is to protect the children are mentioned and also the institutions and organizations whose cooperation with the government

authorities is essential in order to make the system of protection functional. Then, the profession of social worker is closely introduced. The thesis describes the necessary education, his key competences, roles and methods he uses in his work. Last but not least, the justice system is mentioned in the context of punishments for people who hurt children. Afterwards, using the same structure, the system of social and legal protection of children in Finland is introduced. The final part is dedicated to inquiry which presents the opinions of Czech and Finnish social workers on their own systems as well as on the systems used in the foreign countries. This inquiry enriches the theoretical conclusions with the information based on the experiences of individual social workers.

Key words

Social and legal protection of children, child, family, social work, social worker, legislation, authorities providing social and legal protection of children, education, key competences, methods of social work, children's role, duty to notify.

Obsah

Úvod.....	9
1. Základní informace o sociálně-právní ochraně dětí	11
1.1. Vymezení pojmů.....	11
1.2. Mezinárodní dokumenty.....	17
1.2.1. Dokumenty vydané Společností národů a OSN.....	17
1.2.2. Evropské dokumenty	21
1.3. Legislativní ukotvení v Česku a ve Finsku.....	21
2. Sociálně-právní ochrana dětí v České republice.....	23
2.1. Orgány SPO a jejich pravomoci	23
2.2. Výkon SPO jinými orgány a nezbytná spolupráce OSPOD s dalšími organizacemi 24	
2.3. Vzdělání sociálního pracovníka OSPOD	26
2.4. Klíčové kompetence a role sociálního pracovníka OSPOD	26
2.5. Metody a nástroje využívané při výkonu SPO.....	27
2.6. Míra zapojení dětí při výkonu SPO	30
2.7. Oznamovací povinnost.....	32
2.8. Otázka soudní praxe v kontextu SPO	34
3. Sociálně-právní ochrana dětí ve Finsku	35
3.1. Orgány SPO a jejich pravomoci	35
3.2. Výkon SPO jinými orgány a nezbytná spolupráce OSPOD s dalšími organizacemi 37	
3.3. Vzdělání sociálních pracovníků OSPOD.....	38
3.4. Klíčové kompetence a role sociálního pracovníka OSPOD	39
3.5. Metody a nástroje využívané při výkonu SPO.....	41
3.6. Míra zapojení dětí při výkonu SPO	43
3.7. Oznamovací povinnost.....	44
4. Hodnocení systému sociálně-právní ochrany dětí konkrétními pracovníky, znalost zahraničních systémů a jejich přínosnost a povědomí o činnosti sociálních pracovníků na OSPOD.....	45
4.1. Cíle šetření.....	45
4.2. Metoda sběru dat a jejich zpracování.....	46
4.3. Metodika šetření	46
4.4. Výběr vzorku	48

4.5. Etické zásady	48
4.6. Limity šetření.....	49
5. Vyhodnocení šetření a interpretace výsledků.....	50
5.1. Závěrečné vyhodnocení	66
Diskuze	69
Závěr	72
Zdroje	74
Přílohy	78
Abstrakt.....	80

Seznam zkratk

ČR – Česká republika

DPP – Dlouhodobá pěstounská péče

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP – náhradní rodinná péče

OSN – Organizace spojených národů

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

SPO – sociálně-právní ochrana

Úvod

Sociálně-právní ochrana dětí by měla představovat jeden z hlavních zájmů každého státu. Cílem správně nastaveného systému je zajistit ochranu všem dětem bez rozdílu ve chvílích, kdy je v ohrožení jejich zdravý vývoj či samotný život. Každá země má tento systém nastavený trochu jinak. Já se ve své práci budu věnovat konkrétně srovnání systémů sociálně-právní ochrany dětí v České republice a ve Finsku. Důvodů, proč jsem si pro srovnání s Českem vybrala právě Finsko, je hned několik. Předně jsem se v průběhu svého studia často setkávala s názorem, že sociální práce obecně je v severských zemích na vysoké úrovni a systémy, které jsou zde zavedeny, jsou velmi efektivní. Touto cestou bych si tedy chtěla ověřit, zda tomu tak je i v případě sociálně-právní ochrany dětí a zda existuje něco, čím by se Česká republika mohla právě ve Finsku inspirovat. Mimo to jsem si zvolila Finsko také proto, že jsem v této zemi strávila rok na Erasmu a během této doby jsem měla možnost poznat Finsko jako sociální stát a částečně se seznámit se způsoby sociální práce s různými cílovými skupinami. V mnoha případech jsem byla překvapená, jak může dobře nastavený systém fungovat a být přínosný pro celou společnost. Konkrétně na sociálně-právní ochranu dětí se zaměřuji proto, že jsem se této oblasti věnovala již při svém bakalářském studiu a ráda bych se jí věnovala i v budoucnu.

Ve své práci tedy postupně představím sociálně-právní ochranu z obecného pohledu, zaměřím se na majoritní světovou legislativu, ze které vychází – především na Úmluvu o právech dítěte, popíši obecné principy jejího poskytování a soustředit se budu také na její legislativní ukotvení v obou výše zmíněných státech. V následujících kapitolách se budu věnovat sociálně-právní ochraně v každém státu zvlášť. Zaměřím se na orgány, které ji v daném státě poskytují a na jejich pravomoci. Poté navážu organizacemi, se kterými pracovníci SPO úzce spolupracují. Věnovat se budu i samotné osobě sociálního pracovníka, a to v kontextu jeho vzdělání, klíčových kompetencí a rolí. Podrobněji popíši metody a postupy, které pracovníci využívají při své práci. Mimo to bych se ráda věnovala i rolím a míře zapojení dětí do celého procesu výkonu sociálně-právní ochrany. Zmíním také náležitosti oznamovací povinnosti pro profesionály i laickou veřejnost. V neposlední řadě se zaměřím na fungování soudních systémů v jednotlivých zemích, a to především v kontextu výše trestů pro pachatele násilí na dětech. V druhé části se budu věnovat celkovému srovnání obou systémů. K tomuto účelu využiji dotazníkového šetření, kdy vybraným pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí z České republiky a Finska rozešlu

k vyplnění online formuláře obsahující otázky zaměřené na kvalitu jejich systémů; konkrétní výhody a nevýhody, které v systémech spatřují; znalost zahraničních systémů; a na názory pracovníků na reputaci jejich povolání a povědomí společnosti o obsahu jejich práce.

Hlavním cílem mé práce je zjistit, zda a případně jaké rozdíly existují v systémech sociálně-právní ochrany dětí v České republice a ve Finsku. Zároveň bych ráda zjistila, jestli finský systém obsahuje konkrétní výhody, které by mohly být přínosem pro náš systém a jejichž zavedení by bylo prospěšné v rámci zvýšení celkové kvality sociálně-právní ochrany dětí poskytované v České republice.

1. Základní informace o sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je dle mého názoru velmi důležitou a nezbytnou součástí sociální práce. Jsou to právě děti, které nejsou schopny samy se bránit a prosazovat svá práva a potřebují tedy někoho, kdo bude jednat v jejich nejlepším zájmu ve chvílích, kdy tuto funkci nejsou z různých důvodů schopni vykonávat jejich rodiče.

1.1. Vymezení pojmů

Sociálně-právní ochrana

Tento pojem ve své knize definuje Matoušek jako „*Soubor činností upravených zákony směřujících k zajištění práva dětí na příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů.*“ (Matoušek, Pazlarová, str. 12, 2016) Mimo to se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje také na nápravu funkcí rodiny tak, aby dítě i nadále mohlo v rodině vyrůstat a nemuselo z ní být odebráno.

Finské úřady považují sociálně-právní ochranu za úlohu, která má být vykonávána společností. Cílem je zaručit vyvážený vývoj dítěte a jeho blaho. Je dělena na specifickou ochranu dítěte a rodiny, kterou poskytuje Finská instituce péče o dítě (pro nás OSPOD) a na preventivní ochranu, která je však zpravidla zajišťována třetí stranou – mateřskými a dětskými klinikami, denními centry, vzdělávacími institucemi atd. (Lastensuojelu.info, 2016)

Pro poskytování sociálně-právní ochrany v Česku i ve Finsku je nezbytná znalost mezinárodních dokumentů, ze kterých obě země vycházejí. Z těchto dokumentů lze vyvodit hlavní principy, na kterých je celá sociálně-právní ochrana postavena (Novotná, Fejt, 2009):

- Zásadním a nejdůležitějším principem poskytování ochrany je vždy to, co je ve prospěch a v zájmu dítěte.
- Ochrana je poskytována každému dítěti, bez jakékoli diskriminace.
- Je poskytována bezplatně.
- Mají na ni nárok všechny děti, které jsou mladší osmnácti let.
- Za ochranu dětí před fyzickým a psychickým násilím a za jejich zdravý vývoj ze všech hledisek je jako nositel práv odpovědný stát, který však nenahrazuje povinnosti rodičů a zároveň nezasahuje do jejich rodičovské zodpovědnosti, pokud nedochází k ohrožení práv či vývoje dítěte.

- V případě, že je nezbytný zásah veřejné moci, základní a prvotní je vždy princip preventivního působení na rodinu a vztahy v ní. Nástroje jsou voleny podle zhodnocení konkrétní situace a míry ohrožení dítěte.
- Zásadní je také nutnost chránit děti před nežádoucími sociálně patologickými jevy vhodnou prevencí a minimalizací následků způsobených těmito jevy.
- Na státem poskytovanou zvláštní ochranu v některé z forem náhradní výchovy má nárok každé dítě, které bylo z nějakého důvodu dočasně či trvale odebráno ze své rodiny.
- V případě vyhledávání vhodného řešení je vždy nezbytné zohlednit etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ dítěte.
- Státní orgány, které vykonávají sociálně-právní ochranu dětí, musí kontrolovat, zda v ústavní nebo ochranné výchově nedochází k porušování práv dítěte. Dále musí sledovat průběžný vývoj dítěte a opakovaně posuzovat, zda důvody k jeho pobytu v náhradní péči stále trvají.
- Sanace rodiny patří mezi hlavní cíle sociálně právní ochrany, neboť náprava funkcí rodiny, která umožní ponechání dítěte ve vlastní rodině, je vždy považována za nejlepší a nejvhodnější řešení.

Rodina/Dysfunkční rodina

Rodina byla, je a pravděpodobně i vždy bude považována za základní a nejdůležitější jednotku ve společnosti. Ačkoli se v dnešním světě vyskytuje celá řada lidí, kteří v životě fungují i bez rodiny, je rodina stále nejlepším způsobem, jak lze zachovat lidskou kontinuitu. Z toho vyplývá, že tou nejdůležitější funkcí rodiny je funkce reprodukční a následně pak funkce výchovná a pečující, kdy je potřeba zajistit výchovu a péči o děti v době jejich nesamostatnosti. Rodina by měla dětem poskytovat vhodné sociální prostředí pro jejich zdravý vývoj. Sociologové vnímají rodiny jako skupiny, které utvářejí společnost a zároveň se podílejí na tvorbě sociálních tříd, které jsou utvářeny jednotlivými rodinami s podobným statutem a blízkými hodnotami. (Petrušek, Maříková, Vodáková, 1996)

Hartl s Hartlovou (2015) definují rodinu jak skupinu lidí, která je spojena manželstvím nebo geneticky a současně jistou vzájemnou odpovědností a pomocí. Zároveň zmiňují dvojí rozdělení rodičů, a to na rodiče zaměřené na dítě a rodiče zaměřené

na sebe samotné. Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami vyplývá již ze samotného pojmenování. V prvním případě se jedná o takové rodiče, kteří upřednostňují své děti, chovají se k nim vlídně, pečují o ně a mají zájem o aktivní účast na jejich životě. Naopak druhá skupina rodičů svým dětem a péči o ně nevěnuje přílišnou pozornost. Více než svým potomkům dávají přednost vlastním potřebám a zájmům.

S příchodem moderní doby ztrácí původní pojetí rodiny na svém významu. Množství lidí, kteří by uzavírali manželství, stále více klesá, a naopak přibývá párů, které spolu sice žijí ve společné domácnosti, ale o sňatku za žádných okolností neuvažují. Problém nastává také v případě rození dětí. *„Postmoderní rodiny již nejsou zakládány proto, aby reprodukovaly populaci nebo jinak prospívaly velkým společenstvím lidí. Rodiny postmoderní doby jsou zakládány kvůli uspokojování citových potřeb partnerů (nikoli dětí).“* (Matoušek a kol., 2003, str. 181) Díky tomuto faktu roste počet neúplných rodin. Často se stává, že se dva lidé seznámí, na počátku jejich vztahu si pořídí potomka a po čase, když nastane první partnerská krize, kterou nejsou schopni či ochotni sami vyřešit, dochází k rozpadu partnerství. Dítě se pak ocitá v nestabilním prostředí mezi matkou a otcem, což výrazně ovlivňuje především jeho psychický vývoj. Často pak vyrůstá s nevlastními rodiči a v těch nejtěžších případech i v ústavní péči, neboť jeho rodiče se o něj nemohou či prostě jen nechtějí starat. Podstatný problém představuje také fakt, že děti se rodí stále méně, a to hlavně proto, že při pořizování rodiny zvažují partneři svou ekonomickou situaci. Dítě je chápáno jako velká a nevratná investice a jeho následná výchova a péče rozhodně není levnou záležitostí. Díky tomu ubývá především v západním světě partnerů/manželů, kteří by si potomka pořídili a význam slova „rodina“ tak dostává zcela jiný rozměr. Ačkoli dříve byli za základní rodinu označováni manželé a jejich děti, dnes se často pojmem rodina označují nesezdané bezdětné páry, které žijí ve společné domácnosti. (Matoušek a kol., 2003)

Po definici pojmu rodina jako takového je nezbytné zaměřit se také na vymezení hlavních funkcí rodiny a na vysvětlení pojmu dysfunkční rodina, a to především z důvodu, že sociálně-právní ochrana je dítěti poskytována právě ve chvílích, kdy je rodina v určitém ohledu dysfunkční, neboť neumí, nemůže či nechce plnit své základní funkce.

Mezi hlavní funkce rodiny se řadí funkce biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, socializačně-výchovná a emocionální. Význam první funkce a problémy s ní spojené jsou zmíněny již v předchozím odstavci. Jedná se o udržení života a zajištění

pokračování rodové linie. V současné době však mnoho rodin tuto funkci nenaplnuje, neboť lidé dávají přednost své kariéře a nechtějí se do budoucna svazovat něčím natolik zásadním a dlouhodobým, jako je dítě. (Dunovský, 1986)

Funkcí ekonomicko-zabezpečovací nebo též vyživovací se rozumí ekonomické zajištění rodiny. Rodiče by měli být schopni zajistit dostatek finančních prostředků na obživu a zabezpečení vhodných životních podmínek pro jednotlivé členy rodiny. K selhání v naplňování této funkce dochází zejména v případě nezaměstnanosti rodičů, která může mít různé příčiny. Někteří rodiče jsou v dlouhodobé pracovní neschopnosti ze zdravotních důvodů, jiní si nemohou najít místo s vhodnou pracovní dobou a dostatečným finančním ohodnocením a v některých případech rodiče prostě pracovat nechtějí. Důvodem nenaplňování ekonomicko-zabezpečovací funkce však mohou být i jiné jevy, mezi které lze zařadit různé druhy závislostí – na alkoholu a jiných návykových látkách či hracích automatech; nebo třeba trestnou činnost rodičů. Nenaplňování této funkce může mít na dítě a jeho vývoj zásadní vliv, protože se tak ocitá separováno v určité sociální skupině, nezapadá do běžných norem společnosti a přichází o možnost získání sociálních kontaktů nezbytných pro jeho život. (Dunovský, 1986)

Výchovná funkce je založena především na dobré péči o dítě, poskytování kvalitních vzorců chování, na podpoře schopností dítěte, vysvětlení špatného a dobrého, nastavení přiměřených hranic a hodnot, vedení k řešení nepříznivých situací a konfliktů vhodným způsobem atd. Rodina v tomto případě hraje zásadní roli, protože pro dítě představuje primární zdroj v socializačním procesu. Vzorce, které dítě vidí ve vlastní rodině, si pak často přenáší do dospělosti a posléze je předává svým vlastním dětem. Dobrý základ je proto nezbytný, neboť nemá vliv jen na jednoho jedince, ale může mít dopad i na další generace. (Dunovský, 1986)

Velmi důležitou a nezastupitelnou funkcí, kterou by měla rodina plnit, je funkce emocionální. Probíhá na třech úrovních – mezi partnery, mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci. Je zřejmé, že pocit lásky a bezpečí dítěti nemůže poskytnout žádná instituce v takové míře, v jaké by mu měl být poskytnut ve vlastní rodině. Nejvíce problémovými v této oblasti jsou nezralí rodiče, kteří potomka neplánovali a po jeho narození pak nejsou schopni projevat mu dostatek emocí, protože ho vnímají jako nechtěného. Stejně tak dítě negativně ovlivňuje situace, kdy rodiče nedokáží naplňovat emocionální funkci mezi sebou navzájem. Jednoduše řečeno, dítě potřebuje vyrůstat ve stabilním emocionálním

prostředí, které mu poskytne klidné a vyrovnané podmínky pro jeho zdravý emocionální vývoj a pokud tomu tak není, lze předpokládat, že z dítěte vyroste emocionálně nestabilní jedinec, který by v budoucnu mohl mít problém s navazováním a udržováním vztahů a přiměřeným projevováním emocí. (Dunovský, 1986)

Co se definice dysfunkční rodiny týče, jde o takovou rodinu, která neplní některé či všechny z výše uvedených funkcí, a proto je nutný zásah zvenčí, který rodině poskytne vhodnou pomoc. Je však potřeba nezapomínat, že v každé rodině může občas docházet k situacím, při kterých nedochází k naplňování některých funkcí. To však vždy nemusí znamenat, že se jedná o dysfunkční rodinu, jejíž jednání ohrožuje zdravý vývoj dítěte. Při vyhodnocování této situace je potřeba brát v potaz více faktorů jako je současná situace rodiny – zda nedošlo k nějaké nečekané události, která rodinu dočasně ovlivnila v plnění funkcí; dále pak jak dlouho dochází k nenaplňování funkcí, v jaké míře nejsou plněny a podobně. Za dysfunkční tedy lze označit takovou rodinu, která své funkce nenaplňuje opakovaně, v dlouhodobém časovém horizontu. Dělení a typů dysfunkčních rodin dnes existuje mnoho. Tím nejrozšířenějším je patrně rozlišování rodin podle míry nenaplňování funkcí, kdy lze hovořit o třech typech rodin - problémových, dysfunkčních a afunkčních. Ostatní způsoby zmiňovat nebudu, neboť pro účel mé diplomové práce toto krátké definování dysfunkční rodiny postačí. (Šance dětem, 2019)

Dítě/Ohrožené dítě

Definice dítěte jako taková je částečně problematická, a to především z důvodu stanovování spodní hranice – tedy kdy se dítě stává dítětem, zda má právo na ochranu a zda je vůbec způsobilé nabývat práva ještě před narozením. Tato otázka bylo poprvé zmíněna v Deklaraci práv dítěte, kde je dítěti právo na ochranu prisuzováno ještě před jeho příchodem na svět. V České republice i ve Finsku náleží dítěti právo na život a na ochranu již před jeho narozením. Problém však představuje otázka potratů a dětí, které byly porozeny mrtvé.

Česká legislativa obsahuje několik různých definic slova „dítě“. Lze ji nalézt například v občanském zákoníku, v trestním zákoně, v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže či v zákoně o zaměstnanosti. Pro moji práci bude primární definice uvedená v zákoně č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, kde je dítě označováno jako osoba, která nedosáhla zletilosti. Zároveň tento zákon pojednává o nezletilých dětech, které však nabyly

svéprávnosti – v tomto případě se sociálně-právní ochrana poskytuje pouze v omezeném rozsahu a pracovníci jsou povinni plně respektovat vůli těchto dětí.

Finský zákon „Child Welfare Act 417/2007“ považuje za dítě každou osobu mladší osmnácti let věku. Mimo to definuje také osobu mladistvou, za kterou je považován každý ve věkové kategorii mezi osmnácti a dvaceti lety věku.

Pojem ohrožené dítě definoval ve své knize Matoušek (2003). Ten hned v úvodu zmiňuje dokument „Světová deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji“, která byla sepsána roku 1990 a ve které je ohrožené dítě označováno jako dítě ve zvláštní obtížné situaci. Konkrétně jsou v deklaraci zmíněni sirotci, děti ulice, děti uprchlíků, přesídlenci, oběti válek a přírodních i lidmi způsobených katastrof, děti migrujících dělníků nebo děti žijící v jiných sociálně znevýhodněných skupinách, pracující děti, děti a mladí lidé uvěznění v pasti prostituce, pohlavního zneužívání a jiných forem vykořisťování, invalidní děti, adolescentní provinilci, oběti apartheidu a okupace. Matoušek upozorňuje na dva faktory, které jsou společné pro všechny děti zmíněné v tomto seznamu – žádné z nich se do této situace nedostalo dobrovolně a na základě svobodného rozhodnutí; a všechny situace se týkají jedinců, rodin či skupin skrze které jsou ovlivňovány i děti. Zjednodušeně lze říci, že dítě je za ohrožené považováno v případě, kdy je jakýmkoli způsobem ohrožen jeho vývoj, život či zdraví.

Pemová a Ptáček (2012) k definování ohroženého dítěte využívají moderní koncepci ochrany dětí na základě které lze za dítě ohrožené považovat dítě s omezenou percepcí, traumatizované a handicapované dítě nebo dítě, které má problémy s chováním. Za ohrožující lze tedy považovat situaci, kdy není v dostatečné míře naplňován standard péče o zdraví a vývoj dítěte, aniž by došlo k zásahu zvenčí.

Dle mého názoru je zřejmé, že hlavním důvodem toho, proč se dítě nachází v ohrožení, je krize v rodině, která může být zapříčiněna různými faktory, jako je špatná sociálně-ekonomická situace rodiny, mladý věk rodičů, jejich nezkušenost a nezralost, psychické či fyzické násilí v rodině a jiné. V důsledku této krize dochází k ohrožení dítěte v jeho přirozeném vývoji a nedochází k uspokojování jeho potřeb. Zároveň je často vystaveno problémům se začleňováním do společnosti. Jeho zdravý vývoj je omezen, popřípadě zcela znemožněn a zásah zvenčí je proto naprosto nezbytný.

1.2. Mezinárodní dokumenty

Sociálně-právní ochrana dětí jako taková se postupně vyvíjela z mnoha mezinárodních dokumentů. Pro účel své diplomové práce bych tyto dokumenty rozdělila do dvou skupin, a to na základě toho, kým byly vydány. Do první skupiny budu řadit dokumenty vydané Společností národů a jejím nástupcem, Organizací Spojených Národů. V druhé skupině pak budou zmíněny dokumenty, které byly vydány a přijaty Radou Evropy nebo na zasedáních Haagské konference.

1.2.1. Dokumenty vydané Společností národů a OSN

Jedním ze zásadních dokumentů, který je zaměřen na práva, potřeby a ochranu dětí, je jednoznačně „Ženevská deklarace práv dítěte“, která byla sepsána a schválena v roce 1924 Společností národů. V tomto dokumentu je poprvé zmíněna potřeba dětí na zvláštní ochranu a jsou jim přiznána základní práva. Současně je státu přiznána povinnost kontrolovat, zda jsou tato práva ve společnosti dodržována a plněna. (Asociace pro mezinárodní otázky, 2010)

Je zřejmé, že důležitou roli v právech dítěte hraje také Organizace spojených národů, která vydala velké množství dokumentů zabývajících se právě touto problematikou. Tím nejzákladnějším je jednoznačně „Všeobecná deklarace lidských práv“, která byla vydána roku 1948 a zajišťuje rovnost a svobodu pro všechny lidi bez rozdílu. Hluběji zmiňuje práva občanská, sociální, politická, hospodářská a také právo na vzdělání a kulturní prostor. (Asociace pro mezinárodní otázky, 2010)

Mezi dokumenty, které hovoří přímo o sociálně-právní ochraně dětí, patří „Deklarace práv dítěte“ schválena roku 1959, která obsahuje deset základních práv dítěte – na zvláštní ochranu; na poskytnutí příležitosti k normálnímu a zdravému vývoji; na možnost využívání výhod sociálního zabezpečení, zejména pak práva na odpovídající výživu, bydlení, rekreaci a zdravotních služeb; na vzdělání; a na ochranu před všemi formami zanedbávání krutosti a vykořisťování. (Asociace pro mezinárodní otázky, 2010)

Neméně podstatnou je také „Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí“, přijatá v roce 1986. (Asociace pro mezinárodní otázky, 2010)

Úmluva o právech dítěte

Tato úmluva úzce navazuje a vychází z předchozích dvou zmíněných dokumentů. Byla přijata roku 1989 v New Yorku, Valným shromážděním OSN a ráda bych se jí věnovala podrobněji, jelikož je bezesporu jedním z nejdůležitějších dokumentů pro sociálně-právní ochranu dětí České republiky i Finska. Je rozdělena na preambuli, po které následují tři části úmluvy, z nichž každá obsahuje několik článků.

Samotná preambule pojednává o závaznosti úmluvy pro smluvní strany a předkládá jakési shrnutí celého obsahu dokumentu. Zvláště důležitým mi v této části připadá zopakování prohlášení Spojených národů, nacházející se ve Všeobecné deklaraci lidských práv, týkající se dětí a jejich rodin, kdy Spojené národy říkají: *„...dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity...“.* (Úmluva o právech dítěte, str. 1, 1989)

První část úmluvy obsahuje články 1 až 41. Dítě definuje jako každou lidskou bytost, která nedosáhla věku osmnácti let a pokud v rámci právního řádu vztahujícího se na dítě nebylo zletilosti dosaženo dříve. Uděluje povinnost státům, které jsou zavázány úmluvou, zabezpečit dětem všechna práva v úmluvě stanovená a současně učinit všechna opatření nezbytná k zajištění ochrany dítěte. Zájem a blaho dítěte je vždy na prvním místě a státy jsou povinny k tomuto využít maximum svých prostředků a v případě nutnosti i mezinárodní spolupráce. Současně je ale nezbytné, aby byla respektována práva a povinnosti rodičů či osob právně zodpovědných za dítě. Mimo to je zde uznáno přirozené právo každého dítěte na život, na jméno, na státní příslušnost a pokud to lze, tak právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Žádné dítě by nemělo být zbaveno své totožnosti a pokud ano, státy musí zajistit dítěti potřebnou pomoc pro její urychlené obnovení. Stejně tak by státy měly zajistit, aby dítě nikdy nebylo odtrženo od svých rodičů proti jejich vůli, pouze v případě, kdy je toto oddělení nařízeno soudem, v souladu s právními předpisy a v zájmu dítěte. V takém případě by mělo být zachováno právo rodičů na styk s dítětem a na

informace o tom, kde se dítě nachází, pokud toto opět není v rozporu se zájmy dítěte. V případě, že každý z rodičů dítěte bydlí v jiném státě, dítě má až na výjimečné případy právo vídat se s oběma rodiči, což poskytuje jak dítěti, tak i rodičům právo opustit kteroukoli zemi, i tu vlastní a vstoupit do své země. Zároveň však státy mají povinnost bránit nezákonnému přemísťování dětí do zahraničí a jejich následnému nenavrácení zpět. Dítě má právo svobodně vyjadřovat své názory, kterým se vždy musí věnovat patřičná pozornost a stejně tak mu náleží právo na svobodu projevu, myšlení, svědomí, náboženství, svobodného sdružování a shromažďování. Rodičům či právním zástupcům dítěte pak náleží právo dítě usměrňovat při výkonu těchto jeho práv, avšak odpovídajícím způsobem. Nikdo nesmí nezákonně zasahovat do soukromého života dítěte. Smluvní státy musejí dítěti zajistit přístup k informacím a materiálům z mezinárodních zdrojů, hlavně k těm, které slouží k jeho zdravému, všestrannému vývoji. Hlavní a primární zodpovědnost za výchovu dítěte mají oba rodiče či jeho zákonní zástupci a státy mají povinnost poskytovat rodičům podporu a pomoc ve formě institucí, zařízení a služeb pro děti. Smluvní státy musí učinit všechna zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření, aby ochránily dítě před jakoukoli formou týrání, zanedbávání, zneužívání či vykořisťování ze strany jakékoli osoby, která o dítě pečuje. Dítě, které se ocitá mimo svou rodinu má právo na poskytnutí náhradní péče ze strany státu. V případě, kdy dojde k osvojení dítěte, je vždy nutné brát v úvahu jeho zájem a musí být schváleno příslušným orgánem. V případě osvojení v cizí zemi je nutné zajistit dítěti stejná práva jako v zemi původní a dbát na to, aby toto osvojení nebylo prováděno za účelem finančního zisku některé ze zúčastněných stran. V případě dítěte, které žádá o statut uprchlíka, nebo již tento statut má, mu musí být zajištěna odpovídající ochrana a humanitární pomoc. Duševně nebo tělesně postižené dítě má právo na řádný a plnohodnotný život v důstojných podmínkách, zároveň má právo na zvláštní péči, která by měla být v rámci možností poskytována bezplatně. Každému dítěti náleží právo na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně zdravotního stavu, na rehabilitace a na využívání léčebných zařízení. Státy dělají vše pro to, aby zajistily co možná nejlepší zdravotní péči pro děti a matky před i po porodu, minimalizovaly výskyt a šíření nemocí, snížily dětskou a kojeneckou úmrtnost, rozvíjely prevenci a osvětu v populaci. Dítě má právo na sociální zabezpečení a sociální pojištění. Dítěti musí být poskytnuta životní úroveň, která je nezbytná pro jeho rozvoj, za kterou nesou v určité míře zodpovědnost rodiče či zástupci dítěte, kterým však státy musí poskytovat podporu. Každé dítě má právo na bezplatné

a povinné základní vzdělání, dále pak na nepovinné středoškolské a vysokoškolské vzdělání. Státy musí zajistit vhodnou kázeň ve školách a musí podporovat mezinárodní spolupráci v oblasti vzdělání. Výchova dětí má vést k jejich rozvoji, k úctě k lidským právům a svobodám, k rodičům, k vlastní zemi a kultuře, ale i k cizím kulturám a k přírodnímu prostředí, a dále pak k přípravě na zodpovědný život. Děti, které patří k menšině, nesmí být odpírána jeho vlastní kultura, náboženství či jazyk. Každému dítěti náleží také právo na odpočinek a na účast na kulturním životě. Státy musí dítě chránit před hospodářským vykořisťováním, nevhodnou či nebezpečnou prací, užíváním narkotických a psychotropních látek a zneužíváním dětí při výrobě takových látek, před všemi formami sexuálního zneužívání a vykořisťování. Státy musí přijmout veškerá opatření zabráňující únosu, prodávání a obchodování s dětmi a zároveň musí zabránit veškerým formám nelidského zacházení s dětmi a nezákonnému zbavení dítěte jeho svobody. V případě, že dítě bylo zbaveno svobody, musí s ním být zacházeno lidsky, s úctou a ohledem a musí mu být zajištěn přístup k právní pomoci. Státy zodpovídají za dodržování humanitárních norem platných v případě ozbrojených konfliktů, děti mladší patnácti let se nesmějí přímo účastnit bojových akcí a dětem, které byly ozbrojeným konfliktem zasaženy, musí být poskytnuta ochrana a péče. Dítě, které se stalo obětí týrání, zneužívání a jiného nelidského zacházení má právo na reintegraci a podporu fyzického i psychického zdraví. Stát musí dítěti, které je obviněno, obžalováno či uznáno vinným z porušení trestního řádu, zajistit posílení jeho úcty a podpořit ho ve znovu začlenění do společnosti. Současně musí být takovému dítěti poskytnuty jisté záruky odpovídající jeho blahu a poměrům a zároveň spáchanému činu.

Druhá část zahrnuje články 42 až 45. Pojednává o povinnosti států co nejvíce seznámit veřejnost o zásadách a ustanoveních úmluvy. Zřizuje Výbor pro práva dítěte, který má za úkol kontrolovat pokroky států, které souvisejí s plněním úmluvy, pojednává o způsobech volení členů tohoto výboru a popisuje jeho funkce. Státy mají povinnost předkládat zprávy pojednávající o opatřeních provedených v souvislosti s úmluvou.

Poslední část obsahuje celkem devět článků, a to články 46 až 54, které se věnují ratifikaci a platnosti úmluvy, postupům při návrhu na změnu úmluvy, možnostem státu vypovědět úmluvu a dále pak místu, kde bude úmluva uložena.

1.2.2. Evropské dokumenty

V rámci Evropských dokumentů má významnou roli „Evropská sociální charta“ z roku 1961, zejména pak její ustanovení zabývající se právem dětí na ochranu před fyzickými a morálními riziky. Mimo to bylo v Evropě vydáno značné množství úmluv, které se specifikují na konkrétní dětská práva, jako například (Asociace pro mezinárodní otázky, 2010):

- Evropská úmluva o osvojení dětí
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy
- Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství
- Úmluva o styku s dětmi
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí

1.3. Legislativní ukotvení v Česku a ve Finsku

Sociálně-právní ochrana v České republice je vymezena zákonem č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Rozumí se jí „a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.“ K tomuto zákonu se vztahuje Vyhláška č. 473/2012Sb., O provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Kromě toho souvisí sociálně-právní ochrana také s další legislativou. Je úzce spjata se zákonem č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který od roku 2014 nahradil zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině. Zabývá se mimo jiné právy rodičů a dětí, jejich vzájemnými vztahy, náhradní rodinnou péčí, adopcí a vůbec vším, co se rodiny jako takové týče. Dále je sociálně-právní ochrana neodmyslitelně spjata se zákonem č. 108/2006 Sb., O sociálních službách; zákonem č. 91/2012 Sb., O mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů; zákonem č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád,

ve znění pozdějších předpisů; zákonem č. 292/2013 Sb., O zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů; zákonem č. 500/2004 Sb., Správní řád, ve znění pozdějších předpisů; či se zákonem č. 106/1999 Sb., O svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

Ve Finském právním systému se sociálně-právní ochranou dětí zabývá zákon zvaný „Child Welfare Act 417/2007“, jehož hlavním cílem je chránit práva dítěte na zvláštní ochranu, na život v bezpečném prostředí a na vyvážený a všestranný vývoj. Hlavní podstata se tedy neliší od té, která je uvedena v zákonech České republiky. Mimo to finská sociálně-právní ochrana souvisí také se zákonem „Social Welfare Act 1301/2014“, který pojednává o sociálních službách poskytovaných městy a obcemi. Roli hrají také zákony „Adoption Act 22/2012“ a „Marriage Act 234/1929“, které se zabývají péčí o dítě a jeho bezpečím, uplatňováním práv dítěte, poradenstvím v oblasti osvojení, záležitostmi zabývajícími se usmířením/sjednáním rodiny, či třeba zjišťováním otcovství. Neméně důležitý je také zákon „Act on Child Custody and Right of Access 361/1983“, zaměřený na ustanovení týkající se péče o dítě a přístupů k dítěti. (Ministry of Social Affairs and Health, 2013)

Obě země zároveň vycházejí z výše zmíněných mezinárodních dokumentů, především pak z Úmluvy o právech dítěte, na které zakládají velkou část svých zákonů o sociálně-právní ochraně dětí.

2. Sociálně-právní ochrana dětí v České republice

V následující kapitole se budu podrobně věnovat systému sociálně-právní ochrany dětí v České republice.

2.1. Orgány SPO a jejich pravomoci

V České republice vykonávají SPO primárně státní orgány. Tyto orgány a jejich působnost jsou vymezeny v zákoně číslo 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí a jsou to tyto:

- Obecní úřady obcí s přenesenou či rozšířenou působností.
- Obecní úřady.
- Krajské úřady.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí.
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu.

Na obecní úřady a obce s přenesenou působností připadá ze zákona nejvíce povinností, neboť právě tyto orgány vykonávají přímou ochranu práv dětí s vědomím, že jsou dobře seznámeny s konkrétní situací a mohou tedy včas a vhodně zasáhnout způsobem, který povede k nápravě problému. Obecním úřadům je ze zákona nařízeno vyhledávat děti, který by mohly být ohroženy; podporovat rodiče v naplňování jejich odpovědnosti za dítě; mluvit s rodiči o jejich nedostatcích ve výchově a současně o mezerách v chování jejich dítěte; ujišťovat se, že se dítě nevyskytuje v prostředí, kde by mohlo být ohroženo; zprostředkovat nebo přímo poskytnout poradenství pro rodiče; a v případě možného ohrožení dítěte nahlásit tuto skutečnost obcím s rozšířenou působností. (Matoušek, Pazlarová 2016)

Z pohledu orgánů obcí s rozšířenou působností, tzv. OSPOD, dochází k přímému vykonávání sociálně-právní ochrany dětí. Hlavním úkolem těchto orgánů je sledování a současně omezování takových vlivů, které mají na dítě negativní dopad; v pravidelných časových intervalech posuzovat jaká je situace ohroženého dítěte a rodiny; poskytovat rodičům, popřípadě osobám, které jsou za výchovu dítěte zodpovědné, vhodnou pomoc; posílat podněty k soudu ohledně výchovy dítěte a zároveň vykonávat opatrovnickou a poručnickou funkci; v případě umístění dítěte do ústavní výchovy musí dohlížet na dodržování jeho práv a kontrolovat, zda důvody pro pobyt v ústavu stále přetrvávají;

poskytnou poradenství zájemcům o osvojení či pěstounskou péči; pomáhat osobám, které vymáhají plnění vyživovací povinnosti k dítěti; v případě dětí, u kterých bylo rozhodnuto o výchovném opatření, musí být soudu podávány zprávy o dětech; ve stanoveném rozsahu poskytovat informace o dětech státnímu zastupitelství, krajskému úřadu a ministerstvu práce a sociálních věcí, sociálním a zdravotním službám a organizacím, které poskytují SPO; poskytovat na vyžádání informace soudu, orgánu sociálního zabezpečení, krajské pobočce Úřadu práce, věznic, intervenčnímu centru, zařízením pro umístění dítěte, obecní policii, orgánům činným v trestním řízení, probační a mediační službě a veřejnému ochránci lidských práv. (Matoušek, Pazlarová 2016)

Mezi pravomoci a povinnosti krajských úřadů spadá především kontrolní a metodická činnost spolu s rozhodováním o tom, komu bude uděleno povolení a pověření k výkonu SPO. Včetně toho zajišťují krajské úřady proces zprostředkování náhradní rodinné péče. (Novotná, Fejt, 2009)

Ministerstvu práce a sociálních věcí náleží péče o rodinu a děti obecně. Vytváří nutnou legislativu pro zajištění SPO, organizuje SPO v oblasti soudní i v oblasti státní správy. Zajišťuje koordinaci a poskytuje metodické vedení, které je nezbytné pro činnost pracovníků SPO. V neposlední řadě provádí kontrolu celého systému a zajišťuje finanční prostředky pro jeho fungování. (Pemová, Ptáček 2012)

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu sídlí v Brně a jeho řízení spadá pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Svou prací zaštiťuje veškerou problematiku, která se týká dětí ve vztahu k zahraničí. (Novotná, Fejt, 2009)

2.2. Výkon SPO jinými orgány a nezbytná spolupráce OSPOD s dalšími organizacemi

Kromě výše zmíněných státních orgánů je možné, aby SPO byla vykonávána i nestátními subjekty, které pro tento účel získaly povolení od krajského úřadu a Magistrátu hlavního města Prahy. Jedná se o fyzické a právnické osoby, jejichž pravomoci jsou vymezeny §48, zákona č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí. Mezi tyto subjekty se řadí například nadace, církevní organizace či občanská sdružení, vykonávající činnost v omezeném rozsahu. (Novotná, Fejt, 2009)

Při samotném výkonu SPO je nezbytná spolupráce pracovníků OSPOD s jinými vládními i nevládními orgány a organizacemi, které Matoušek a Pazlarová (2016) rozdělují do následujících šesti skupin:

- Státní správa a samospráva – do této kategorie se řadí policie, soudy, probační a mediační služba, státní zastupitelství, úřady práce, úřady obcí (jejich komise, OSPOD, sociální a zdravotní odbory) a krajské úřady.
- Resort zdravotnictví – kam patří především pediatrie, dětská psychiatrie a dětské léčebny.
- Resort školství – do kterého spadají mateřské školy, základní školy, střediska výchovné péče, dětské domovy a pedagogicko-psychologické poradny.
- Sociální služby – které jsou zajišťovány organizacemi pracujícími s lidmi se závislostí, organizacemi realizujícími terénní programy podpory rodiny, zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc, organizacemi pomáhajícími lidem s duševním onemocněním, nízkoprahovými kluby, azylovými domy, občanskými poradnami a intervenčními centry pro osoby ohrožené domácím násilím.
- Jiné neziskové organizace a typy programů - komunitní centra, dobrovolnické programy podpory rodiny, dobrovolnické vrstevnické programy, rodinná/mateřská centra, mediační centra a mediátoři, organizace podporující pěstounské rodiny, organizace zajišťující asistovaný kontakt, místní neziskové organizace, celostátní neziskové organizace a české pobočky mezinárodních neziskových organizací.
- Odborná poradenská zařízení/Odborníci – kam spadají krizová centra, manželské a rodinné poradny, dětský psycholog a rodinní terapeuti.

Spolupráce s každou z těchto skupin je dle mého názoru zcela nezbytná, neboť díky ní mohou pracovníci získat komplexnější obraz o skutečné situaci dítěte a zároveň mohou rodině pomoci jejím navázáním na jiné organizace specializované na řešení konkrétní problematiky, které poskytnou rodině adekvátní pomoc a podporu.

2.3. Vzdělání sociálního pracovníka OSPOD

Požadavky, které musí pracovník k výkonu sociální práce splňovat, jsou v České republice definovány v §110, zákona č. 108/2006 Sb., O sociálních službách. Zde je stanoveno, že každý pracovník musí být plně svéprávný, bezúhonný a zdravotně a odborně způsobilý. Co se nutného vzdělání týče, zákon definuje tyto požadavky:

- a) Vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělávání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost.
- b) Vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu.

Na pracovníka OSPOD jsou tedy v rámci studia kladeny stejné požadavky jako na jakéhokoli sociálního pracovníka z jiné oblasti a není vyžadováno žádné cílené studium či absolvování kurzů zabývajících se přímo sociálně-právní ochranou dětí.

Kromě těchto kritérií je každý pracovník dle standardů kvality pro OSPOD vydaných Ministerstvem práce a sociálních věcí povinen se profesně vzdělávat v průběhu svého zaměstnání. Toto vzdělávání je mu zajištěno orgánem sociálně-právní ochrany, musí být v minimálním rozsahu šesti pracovních dnů za rok a má zaměstnanci napomocť ke zvýšení jeho odborné kvalifikace. (vyhláška MPSV č. 505/2006 Sb.)

2.4. Klíčové kompetence a role sociálního pracovníka OSPOD

Z vlastní zkušenosti vím, že pracovníci sociálně-právní ochrany dětí mohou být rozděleni do několika skupin, a to podle konkrétních oblastí, ve kterých se specializují. Lze je tedy rozdělit na kurátory pro děti a mládež, terénní sociální pracovníky a pracovníky pro agendu náhradní rodinné péče. Při své praxi jsem měla možnost vidět, že práce těchto jednotlivých skupin se často překrývá a jeden pracovník pak včetně své práce vykonává i činnosti, které spadají do kompetencí pracovníků z ostatních skupin.

Obecně lze říci, že základní kompetence pracovníka OSPOD se neliší od těch, které jsou nezbytné pro všechny sociální pracovníky. Pracovník by měl být schopný rozpoznat co je příčinou vzniku nepříznivých jevů v rodině, zároveň musí mít dobré komunikační

schopnosti, aby s uživatelem dokázal mluvit srozumitelně a jasně. Nezbytná je spolupráce, a to jak s klientem, se kterým pracovník mapuje jeho potřeby a plánuje možná řešení, tak i s kolegy či s dalšími odborníky a specialisty z jiných oblastí. Pracovník by se měl dobře orientovat v organizačních a komunitních vazbách tak, aby dokázal klientovi zajistit následnou péči a spolupráci s organizacemi, které mu mohou pomoci vyřešit jeho obtížnou situaci. Kromě toho představuje zaměstnanec v sociální práci garanta dodržování etických hodnot a měl by být schopný adekvátně vyhodnocovat a řešit etická dilemata, která se v průběhu jeho práce objeví. (Matoušek, 2007)

Vzhledem k tomu, že pracovníci OSPOD přicházejí do styku s dětmi, které jsou ohrožené, musí mít mimo výše zmíněných základních kompetencí také specifické schopnosti v komunikaci s dítětem a ve vyhodnocování jeho situace – především pak míry ohrožení dítěte, vhodnosti podmínek pro jeho život a míry fungování rodiny a výchovných metod, které vůči dítěti využívá. Musí umět dobře pracovat s rodinou, pomoci jí určit její hlavní potřeby a podporovat ji ve využívání vlastních zdrojů k řešení těchto problémů. V případě nezbytné intervence by měl pracovník postupovat tak, aby tato intervence co nejvíce snížila nebo úplně eliminovala existující ohrožení dítěte. Pokud toho nelze dosáhnout v rámci rodiny, musí pracovník dítěti zajistit vyhovující náhradní péči. Mimo to má také roli poradce pro rodiče v otázkách, které se týkají jejich dítěte. Je však nutné nezapomínat, že míra pomoci a kontroly, kterou pracovník poskytuje, by měla být vždy dobře odůvodnitelná mírou nebezpečí, v jakém se dítě nachází a nikdy by neměla překračovat nezbytné hranice. (Matoušek, 2007)

2.5. Metody a nástroje využívané při výkonu SPO

Při výkonu sociálně-právní ochrany dětí, a především pak při samotném vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny by měl každý pracovník využívat a vzájemně kombinovat více různých metod. Dle mého názoru nebudou tyto metody využívané českými sociálními pracovníky příliš rozdílné od těch, které jsou využívány v zahraničí.

K základním a zároveň nejvíce používaným metodám patří dle Matouška (2013):

a) Pozorování

Představuje primární metodu, která umožňuje sledovat dítě v jeho přirozeném prostředí a ve vzájemných interakcích s rodinou. Pracovník má možnost získat informace

o životním prostoru a stylu rodiny, kulturním zázemí a hodnotách a také o celkové socioekonomické úrovni.

V průběhu pozorování se pracovník může soustředit na tři hlavní oblasti, kterými jsou kvantita, kvalita a emoce. Kvantita představuje míru pozornosti a prostoru pro dítě, míru vstupování jednotlivých členů do diskuzí a porovnávání této míry s ostatními členy. V případě kvality se pak pracovník zaměřuje především na témata, o kterých rodina hovoří. Pozoruje, zda je rodina schopna hovořit o stejném tématu nebo zda každý přichází s něčím jiným. Zaměřuje se také na reakce členů na jednotlivé podněty, které z diskuze vyplývají a na jejich schopnost uchopovat, zpracovávat a rozvíjet témata nová. V oblasti emocí je zásadní emoční ladění v rodině, způsoby a míra ovlivňování atmosféry jednotlivými členy a míra emočních reakcí jednotlivců na dané interakce.

b) Rozhovor

Stejně jako pozorování, i rozhovor patří k primárním metodám SPO. Zásadní je především schopnost pracovníka navodit důvěrnou a bezpečnou atmosféru a zajistit vhodné podmínky pro vedení ničím nerušeného rozhovoru. V případě vedení rozhovoru s dítětem je nutné používat srozumitelné a pro dítě dobře pochopitelné jazykové prostředky. Vhodné je využití různých her jako přirozených prostředků pro překonání počátečního napětí a navození dobré atmosféry. Dobře zvolená hra může navíc dítěti pomoci snáze vyjádřit jeho pocity, názory, obavy a strachy. Roli hraje také neverbální část komunikace. Pracovník by si měl hlídat svou mimiku, kineziku a celkový postoj těla. Stejně tak by si měl všimnout neverbálních projevů ze strany svého komunikačního partnera.

c) Případová konference

Jedná se o metodu, která vychází z principu multidisciplinárního přístupu. Na konferenci se setkává dítě, rodina a řada odborníků (sociální pracovník, lékař, učitelé, organizace pomáhající rodině, psycholog atd.), kteří se společně snaží vyhodnotit situaci a najít vhodný plán následné péče o dítě i rodinu.

V případě dítěte je nutné dobře zvážit, zda se konference bude účastnit nebo ne. To záleží na mnoha faktorech, jakými jsou například téma konference, věk a vývojová úroveň dítěte a v neposlední řadě také přání dítěte. Pokud se dítě konference účastní, je nutné ho na ni dobře připravit.

Co se role sociálního pracovníka týče, ten celou konferenci svolává, zajišťuje organizační a technické podmínky, připravuje klienty na její průběh, je jejím moderátorem.

Na jejím základě pak připraví individuální plán, se kterým seznámí všechny účastníky a nechá si jej od nich schválit. Následně pak sleduje samotnou realizaci plánu a v případě nutnosti svolá další konferenci.

d) Individuální plán ochrany dítěte

Individuální plán je výsledkem daného procesu vyhodnocování situace dítěte, spolupráce s dítětem, rodinou a s týmem odborníků. Čím vyšší je míra zapojení klientů do procesu vytváření individuálního plánu, tím vyšší je šance, že bude realizován a dodržován.

Jak uvádí Matoušek (2013, str. 240), měl by plán obsahovat následující body:

- *Základní informace o klientovi včetně kontaktů.*
- *Základní informace o dalších zainteresovaných osobách a organizacích včetně všech kontaktů.*
- *Přehled životních sfér klienta a jejich významných aspektů.*
- *Vyznačení priorit, na nichž se zainteresovaní shodli.*
- *Přehled plánovaných postupů či služeb.*
- *Krátkodobé cíle (např. v horizontu 3-6 měsíců) a kritéria pro dosažení cílů.*
- *Přehled toho, kdo bude za co odpovědný, včetně určení klíčového pracovníka či manažera práce.*
- *Přehled předpověditelných rizik a způsobů, jak se při jejich aktualizaci budou chovat ti, kteří by na ně měli reagovat.*
- *Datum příštího setkání a případné revize plánu.*

e) Sanace rodiny

Kromě těchto čtyř metod je nutné zmínit také sanaci rodiny. Tu Bechyňová (2019) definuje jako základní metodu pomoci poskytovanou dítěti a jeho rodině týmem profesionálů z různých oborů, jako jsou sociální pracovníci, organizace poskytující služby rodinám s dětmi, pedagogové, pediatři, zdravotnický personál nebo psychologové. Jejím cílem je prevence, snížení nebo úplná eliminace rizik, která negativně působí na vývoj dítěte a současně poskytnutí podpory a pomoci rodičům, která povede k nápravě narušených funkcí a zachování rodiny. Mimo to usiluje o dosažení pozitivních změn v rodině, o zprostředkování bezpečného a bezproblémového kontaktu rodiny s dítětem, které bylo umístěno do ústavní nebo náhradní rodinné péče a o dosažení podmínek vhodných pro návrat dítěte zpět do rodiny. K primárním činnostem využívaným při sanaci patří posilování

rodičovské zodpovědnosti, praktické nacvičování rodičovských dovedností a chování či zplnomocňování dítěte.

Kromě těchto metod bych ráda zmínila ještě konkrétní techniky jako například genogram, ekomapu či strukturované techniky. Genogram popisuje příbuzenské vztahy v rodině, lze na něm znázornit jejich kvalitu a intenzitu, což však pro rodinu nemusí být vždy snadné. Ekomapa se zaměřuje také na kvalitu a intenzitu vztahů, avšak z pohledu zapojení rodiny v širším sociálním prostředí. Strukturované techniky jsou zaměřeny především na práci s dětmi, jedná se o různé hry, kreslení, modelování nebo dokončování příběhů a podobně. (Matoušek, Pazlarová, 2014)

2.6. Míra zapojení dětí při výkonu SPO

Nutnost zapojovat děti do procesu rozhodování o nich samotných je zmíněna již v „Úmluvě o právech dítěte“, kde je jasně řečeno, že všechny státy, které podepsaly úmluvu, musí věnovat dostatečnou pozornost názorům dítěte, které je schopno je formulovat. Jedná se bez pochyby o jeden z hlavních principů sociálně-právní ochrany dětí. V publikaci vydané mezinárodní organizací Lumos Fundation (2018, str. 15) je řečeno, že: *„Děti by měly být zapojeny do vyhodnocování potřeb, vyhodnocování rizik a měly by mít možnost vyjadřovat se ke zjištěným skutečnostem. Také by měly mít možnost zapojovat se do dalšího plánování, a to přiměřeně svým schopnostem. To znamená, že děti jsou zapojovány přiměřenou formou, tedy pomocí rozhovorů, hry, výtvarných aktivit apod.“*. Zároveň by však nemělo docházet k tomu, aby pracovník tímto způsobem na dítě přenášel zodpovědnost za následná rozhodnutí. Tu totiž vždy nese pracovník sám a rodiče nebo osoby, které o dítě pečují.

Míra zapojení dítěte v celém procesu se dle Harryho Shiera, kterého ve své publikaci cituje Nosál (2014), dá rozdělit do pěti následujících úrovní:

- 5. nejvyšší úroveň – děti mají moc a nesou zodpovědnost při rozhodování.
- 4. úroveň – děti jsou v procesu rozhodování zahrnuty.
- 3. úroveň – názory dětí se berou v úvahu.
- 2. úroveň – podporování a vedení dětí k tomu, aby vyjadřovaly své názory.
- 1. základní úroveň – dětem je nasloucháno.

Zapojení dítěte v rozhodovacím procesu hraje významnou roli pro jeho rozvoj ve zodpovědného a samostatného jedince. Navíc nelze vždy spoléhat na pravdivost a úplnost informací, které pracovník získává od rodičů, příbuzných či širšího okolí. Ačkoli zjišťování skutečných přání dítěte může být zdlouhavý proces, který sestává nejen ze samotného rozhovoru, ale také z pozorování dítěte v jeho přirozeném prostředí a zjišťování informací využitím různých technik či her, na základě výzkumů je prokazatelné, že zapojením dětí dochází ke zvyšování kvality sociálně-právní ochrany a nacházení vhodnějších a trvalých řešení nepříznivé situace. (Solařová, Svobodová A., Svobodová M., Racek, 2018)

Proč je zapojení dítěte do procesu rozhodování důležité a v jakých oblastech je pro něj přínosné definuje ve své knize Knetlová a kolektiv (2017):

- Dítě si osvojuje znalosti o svých právech.
- Je mu tak dodáván pocit sebedůvěry a jistoty skrze nové zkušenosti, znalosti a dovednosti.
- Samo se podílí na konkrétních změnách, které se ho týkají.
- Dostává prostor k vyjádření svých přání.
- Lépe porozumí tomu, co se kolem něj děje.
- Učí se nést zodpovědnost za rozhodnutí, která učiní.
- Může si vybrat.
- Začne vnímat svou roli jak v rodině, tak i v sociálním prostředí.
- Učí se novým sociálním dovednostem a zlepšuje si ty stávající, jako jsou empatie, naslouchání, vyjednávání či dohoda.
- Učí se způsobům, jakými lze prosazovat vlastní potřeby a zájmy.

V České republice se u soudu názor dítěte zjišťuje v případech, že je toto dítě starší dvanácti let. To ale neznamená, že by na názorech dětí nižšího věku nezáleželo. V takových případech však pohovor s dítětem není uskutečňován u soudu, ale provádí ho přímo sociální pracovník. V praxi se často stává, že i pohovory se staršími dětmi provádějí zaměstnanci OSPOD, a to na základě pověření soudem. Ačkoli je přání dítěte zjišťováno, ne vždy k němu české soudy přihlížejí. (Knetlová a kol., 2017)

Z toho, co jsem měla možnost pozorovat v průběhu své praxe, pracovníci českých OSPODů kladou na názor dítěte velký důraz. Rozhovory probíhaly buď v přirozeném prostředí dítěte, zejména pokud se jednalo o dítě mladšího věku, popřípadě přímo

v kanceláři na úřadu. Pracovnice se vždy soustředily na odhalení reálných potřeb a přání dětí, přičemž se snažily odstranit případný vliv některého z rodičů, pečovatелů nebo příbuzných. K zjišťování informací využívaly různých technik, nejvíce pak komunikační bednu obsahující různé hry a hračky, které se daly využít pro odhalení současné situace v rodině, vztahů dítěte s jednotlivými členy, aktuálního rozpoložení dítěte, jeho strachů, obav, radostí, tajných přání a podobně. Při rozebírání těchto metod s pracovnicemi jsem však zjistila, že komunikační bednu využívají pouze chvíli, a to především díky jedné kolegyni, která s tím začala. Když jsem pak měla možnost hovořit se zaměstnanci jiných OSPODů, často se mi dostalo odpovědi, že komunikační bednu vůbec nevyužívají a rozhovory s dětmi jsou spíše improvizované. Nejčastěji využíván je obyčejný papír a pastelky, kdy dítě něco nakreslí a následně si o tom s pracovníky povídá. Problém představuje také časová náročnost celého procesu. Nezřídka se stává, že pracovníkům OSPOD dorazí žádost například od soudu, aby prověřili přání a potřeby dítěte a o zjištěných skutečnostech soud informovali do sedmi dní. Takový požadavek je prakticky nemožné splnit, pokud chce pracovník dané skutečnosti zjistit důkladně, a tak se může stát, že vlivem časového presu nebudou odhaleny opravdové názory dítěte, neboť to si nejprve potřebuje k pracovníkovi vytvořit jistou důvěru, aby se mu otevřelo, bylo ochotno s ním spolupracovat a sdělilo mu své hlubší pocity, potřeby a touhy.

Z mého úhlu pohledu je snaha zapojit dítě do procesu výkonu SPO v Česku vysoká, nicméně způsoby, které se pro tento účel dají využít, nejsou mezi pracovníky rozšířené, což považuji částečně i za jeden z nedostatků vysokoškolského studia a jeho hlubší nezaměření se na jednotlivé techniky práce s konkrétními cílovými skupinami. Navíc nedostatečný počet pracovníků, jejich časová vytíženost a množství případů, které připadají na jednotlivé pracovníky je tak vysoké, že neposkytuje dostatečný prostor pro důkladné prošetření názorů a přání dětí, které by vedlo k vyšší míře jejich zapojení do procesu SPO.

2.7. Oznamovací povinnost

Oznamovací povinnost je obecně definována v zákoně č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník. Zde je napsáno, že povinnost oznámit přípravu, páchaní nebo spáchání některého z trestných činů uvedených v tomto zákoně, má každý občan. V případě, že by tak neučinil, hrozí mu odnětí svobody až na tři roky. Ačkoli zákon hovoří zcela jasně, realita je jiná. Nezřídka se stává, že lidé z blízkého okolí vědí o násilí páchaném na dítěti, skutečnost

neoznámí a následně, když situace vygraduje a vyjde na povrch, nejsou za své mlčení nijak potrestáni. Jako příklad lze uvést příběh, který ve své knize zmiňuje Matoušek (2017). Ten popisuje situaci nezletilé dívky, která byla dlouhodobě zneužívána otčím. I přes to, že sousedé dívku často slyšeli nahlas volat o pomoc, slyšeli zvuk zápasu a věděli, že její otčím v danou chvíli vždy zesiluje hudbu, aby dívčin křik slyšet nebyl, nikdo jí nepomohl a situaci neoznámil. Když celá situace vyšla najevo, sousedé se hájili tím, že otčím dívky je divný a měli z něj strach. Je pochopitelné, že laická veřejnost má strach zasahovat do takových situací, podávat trestní oznámení a případně pak svědčit na policii či u soudu. Existuje však možnost podat anonymní oznámení na OSPOD, který následně celou situaci bude řešit sám a ony nepříjemné kroky za oznamovatele vykoná.

I já jsem se v průběhu praxe setkala s několika případy podobného druhu. Nejzávažnější z nich vyústil ve smrt malé dívky, která byla ubita partnerem matky. Poté co se celá situace stala, začali se objevovat „stateční“ sousedé, kteří na konto matky posílali nenávistné vzkazy a zprávy, přičemž se k situaci vyjadřovali tak, že o ní věděli, protože dítě chodilo zbité se spoustou modřin a zanedbané na hřiště, z bytu byl často slyšet křik a matka s tím nic nedělala. Nikdo z těchto sousedů, kteří nepřekazili trestný čin, nebyl za své mlčení potrestán, přičemž z mého úhlu pohledu mají na dané situaci stejný, ne-li větší podíl jako matka dítěte, která byla pod vlivem svého agresivního partnera.

V kontextu SPO je nutné zmínit navíc i povinnost profesionálů pracujících s dětmi, aby kontaktovali orgán sociálně-právní ochrany dětí v případech, které nasvědčují tomu, že by se mohlo jednat o děti §6, zákona č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, a to neprodleně po zjištění dané skutečnosti. Tato povinnost je uvedena v §10 tohoto zákona. Problematiku v tomto ohledu představuje fakt, že profesionálové někdy nevědí, jak nejlépe postupovat, aby nezradili důvěru a navázaný vztah s dítětem a ohrožující situaci tedy nikde nenahlásí. Proto je vždy dobré uvědomovat si, že z hlediska legislativy je dítě vnímáno jako osoba, která nemá dostatečné množství informací, životních zkušeností a rozumových schopností na to, aby sama zvládla hájit své zájmy, a proto je nutné, aby tuto zodpovědnost převzal do svých rukou dospělý, který se o nepříznivé ohrožující situaci dozví. (Matoušek, 2017)

2.8. Otázka soudní praxe v kontextu SPO

Na problematiku soudní praxe lze nahlížet z různých úhlů pohledu. V první řadě může být soudnictví hodnoceno z pohledu jeho fungování. Na základě odpovědí sociálních pracovníků SPO na otázku funkčnosti soudního systému lze vyvodit, že za nejproblematictější je považováno odtržení soudů od reality a nedostatečná znalost jednotlivých případů/rodin/dětí. Soudy mohou činit rozhodnutí na základě informací získaných v průběhu samotného líčení, aniž by se přitom zaměřily na širší kontext problému. Velkým úskalím je i nečinnost soudů a neochota vydávat předběžná opatření. (Matoušek, Pazlarová, 2016)

V nečinnosti a neochotě soudů spolupracovat se sociálními pracovníky SPO vidím problém i já. Během praxe jsem se setkala snad jen s jedním soudcem, o kterém pracovnice OSPOD mluvily pozitivně, jako o člověku ochotném, se schopností rychle rozhodovat a zbytečně jednání neprotahovat. Vzpomínám si na situaci, kdy bylo nutné vydat rychlé předběžné opatření, aby dítě mohlo být z kojeneckého ústavu předáno do pěstounské péče na přechodnou dobu. Soudkyně rozhodnutí odmítla vydat s odůvodněním, že dítěti v kojeneckém ústavu nic nechybí. Je jasné, že takové případy nelze generalizovat a že ne každý soudce pracuje nedbale. Nicméně počet takových soudců a podobných případů je vysoký a ačkoli víme, že soudci jsou, stejně jako sociální pracovníci, přetížení vysokým množstvím případů, které musejí řešit, neměli by zapomínat, že zájem a blaho dítěte je prioritou v každé situaci.

Za nedostatečnou můžeme v Česku považovat i přípravu dětí na soud. Samotný proces soudního řízení je stresující i pro dospělého jedince, natož pak pro dítě. Ze studie Trávníčkové a Zdráhalové (2017) vyplývá, že naprostá většina dětí není na soud připravována žádným způsobem, což vede k dalšímu zbytečnému stresování dítěte a jeho vystavování velmi nepříjemné situaci, se kterou se musí samo vyrovnat.

Zmínit je třeba také otázku výše trestů pro pachatelé domácího násilí. Té se však budu více věnovat ve druhé části své práce, kde budu vycházet přímo z názorů jednotlivých sociálních pracovníků OSPOD na celou problematiku.

3. Sociálně-právní ochrana dětí ve Finsku

Severské země a jejich sociální systémy jsou obecně ve světě často vnímány a popisovány jako nejvíce orientované na děti a ochranu jejich nejlepších zájmů. Na základě vyjádření mnohých výzkumníků bylo poukázáno na to, že tyto státy vycházejí z určité tradice sociálního státu, která je založena především na podpoře rodin s dětmi charakteristické komplexností, velkorysostí, univerzalismem, rovností pohlaví a rovnostářstvím obecně. (Forsberg, Kröger, 2010)

V následujících subkapitolách se tedy zaměřím konkrétně na Finsko a jeho systém sociálně-právní ochrany dětí a z teoretických poznatků se pokusím zjistit, nakolik je tento systém rozdílný od toho českého.

3.1. Orgány SPO a jejich pravomoci

Stejně jako v Česku, i ve Finsku je sociálně-právní ochrana dětí garantována státem a jeho orgány. Ty lze dle finského Ministerstva sociálních věcí a zdraví (2013) rozdělit do pěti základních skupin:

- Ministerstvo sociálních věcí a zdraví.
- Vládní agentury a veřejné orgány ministerstva.
- Regionální státní správní agentury.
- Národní dozorčí orgán pro sociální péči a zdraví.
- Místní úřady.

Samotné ministerstvo zajišťuje především legislativní stránku celé problematiky a kontroluje její uplatňování a dodržování. Zároveň řídí a dohlíží na rozvoj sociálního zabezpečení a sociální a zdravotní péče. Formuluje politiku sociálního zabezpečení a zdravotní péče, připravuje legislativní reformy a dohlíží na jejich implementaci. Nezbytnou součástí práce ministerstva je také jeho propojení s dalšími politickými orgány, které mají pravomoc rozhodovat.

Vládní agentury obecně jsou zodpovědné především za zajišťování výzkumů a rozvoje v oblasti sociální a zdravotní péče. Jednotlivých agentur existuje více, avšak v rámci sociálně-právní ochrany je zásadní především Národní ústav pro zdraví a blaho, který se snaží o zajištění dobrých životních podmínek a zdraví obyvatelstva jako celku,

o prevenci nemocí a sociálních problémů ve společnosti a o rozvoj sociálních a zdravotních služeb.

Regionální státní správní agentury dohlížejí a řídí poskytování sociálních a zdravotních služeb místními autoritami a soukromými organizacemi v jejich příslušných regionech. Současně vyhodnocují rozsah a kvalitu služeb poskytovaných místními autoritami a udělují licence soukromým osobám opravňující je k poskytování daných služeb.

Národní dozorní orgán pro sociální péči a zdraví kontroluje a koordinuje správu licencí v různých sektorech. Zabývá se tedy udělováním licencí například v oblasti ochrany životního prostředí nebo sociální či zdravotní péče.

Místní úřady jsou poslední a nejzásadnější složkou v systému sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o konkrétní úřady v jednotlivých městech/obcích, které jsou zodpovědné za přímý výkon práce, zajišťují blahobyt dítěte a vykonávají preventivní činnost při práci s rodinami a dětmi, a to i s těmi, které se doposud nestaly přímými klienty systému péče o děti. Jejich povinností je zajistit, aby byla služba dostupná v takové míře, jaká je pro danou lokalitu a aktuální čas nezbytná. Současně garantují, že pomoc a podpora se dostane všem, kteří ji potřebují. Každý z místních úřadů má ze zákona povinnost vypracovat jednou za čtyři roky plán obsahující jednotlivé kroky vedoucí k zajištění blahobytu dětí a k rozvoji jednotlivých sociálních služeb v dané oblasti. Plán musí obsahovat informace o podmínkách, v jakých jsou děti vychovávány; o aktivitách a službách, které povedou k zajištění blahobytu a prevenci problémů; o potřebách péče o děti v rámci města/obce; o zdrojích vyhrazených na péči o děti; o informacích o systému sociální péče dostupném pro naplnění požadavků na péči uvedených v zákoně Child Welfare Act; opatření pro zajištění spolupráce mezi jednotlivými úřady, organizacemi a institucemi poskytujícími služby pro děti a mládež; a způsoby, jakými bude zajištěna realizace plánu a následná kontrola jeho dodržování. Každý úřad je navíc zodpovědný za sestavení týmu odborníků, složeného ze sociálních a zdravotních pracovníků, expertů na zdravý vývoj dítěte a jiných profesionálů, jejichž spolupráce je nezbytná v rámci zajištění odpovídající sociální péče. Tento tým následně dopomáhá sociálním pracovníkům k maximalizaci účinnosti, kvality a odbornosti poskytované pomoci.

Kromě toho, že místní úřady mají přímo vykonávat sociálně-právní ochranu a zabezpečit tak blahobyt dítěte, mohou si tyto „služby“ a jejich zprostředkování zajistit

skrze některou z nestátních organizací. V případě, že tak učiní, sociálně-právní ochranu pak poskytují tyto zvolené organizace, avšak místní úřady musejí jejich činnost kontrolovat a tím garantovat, že bude poskytována vhodným a dostatečným způsobem.

3.2. Výkon SPO jinými orgány a nezbytná spolupráce OSPOD s dalšími organizacemi

Velká část sociálně-právní ochrany dětí ve Finsku je mimo státní sektor vykonávána i v sektoru soukromém a prostřednictvím nestátních neziskových organizací. Existuje zde vysoký počet nestátních organizací, ve kterých obvykle pracují trénovaní sociální pracovníci, specializovaní na konkrétní problematiku a jejich popularita i počet stále roste. Tyto organizace svou činností doplňují státní sektor a zaměřují se na prosazování zájmů dětí i rodin a hájení jejich práv. (Erath, Littlechild, 2010)

Centrální jsou v této oblasti především dvě organizace, jejichž práce na poli sociálně-právní ochrany dětí je celostátně rozšířená a ve společnosti známá (Nett, Spratt, 2012):

a) První z nich se nazývá „Pesäpuu ry“. Jedná se o neziskovou organizaci založenou v roce 1998, která se snaží o nápravu a zlepšení životní situace dětí, které se staly klienty systému sociálně-právní ochrany a zároveň usiluje o zkvalitnění celého systému. Mimo to se zaměřuje na vzdělávání sociálních pracovníků a dalších profesionálů a na rozvoj metod využívaných při práci s dětmi. Snaží se o zkoumání metod užívaných v zahraničních systémech a o jejich implementaci do systému finského. Úzce se soustředí také na rozvoj služeb v oblasti pěstounské péče, založila množství průvodcovských a výcvikových programů pro náhradní pěstouny, ale také pro děti a mladistvé v jejich péči a významně se zasadila o rozvoj multikulturní a příbuzenské pěstounské péče.

b) Druhou z nich je „The Federation of Mother and Child Homes and Shelters“. Ta představuje jakousi centrální organizaci pro jednotlivé asociace napříč celým Finskem, které jsou zaměřeny na pomoc rodinám prostřednictvím institucionálních a komunitních projektů. Cílovou skupinou jsou rodiny s dětmi kojeneckého věku a rodiny ohrožené domácím násilím. Organizace zřizuje azylové domy a úkryty pro matky s dětmi, ale i domovy poskytující léčbu těhotným ženám užívajícím návykové látky. Zaměřuje se na podporu rodiny v jejím přirozeném prostředí a na

zprostředkování kontaktu mezi rodiči a dětmi. Mimo to vytvořila nový model léčby závislých osob, na jehož základě lze celou léčbu uskutečnit v rodinném prostředí klienta a není tedy nutná hospitalizace a s ní spojené odloučení rodiče od dítěte. V roce 2003 založila historicky první krizové centrum pro muže ve Finsku, jehož cílem je prevence, zastavení domácího násilí a krizová pomoc.

Nutnost spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí je mimo jiné definována finským zákonem číslo 417/2007, Child Welfare Act. Zde je zmíněna nezbytnost spolupráce především z důvodu monitorování a podpory blahobytu dětí a mladistvých, a také z důvodu prevence a eliminace faktorů, které by mohly vést k vývoji nepříznivé situace v životě dětí a jejich rodin.

Spolupráce je navazována především s těmito institucemi (Nett, Spratt, 2012):

- Předškolní a školská zařízení.
- Nestátní neziskové organizace a organizace pro práci s dětmi, mladistvými a jejich rodinami.
- Porodnické a pediatrické kliniky.
- Ostatní zařízení poskytující zdravotní a sociální péči.
- Kliniky pro léčbu duševního zdraví – psychiatrické a psychologické kliniky.
- Specializované poradny.
- Justiční a policejní orgány.

3.3. Vzdělání sociálních pracovníků OSPOD

Podmínky stanovující nutné vzdělání sociálních pracovníků jsou definovány v zákoně číslo 272/2005, Act on Qualification Requirements for Social Welfare Professionals. Pro výkon povolání je nezbytné bakalářské nebo magisterské vzdělání v oboru sociální práce, popřípadě univerzitní vzdělání v příbuzném oboru s podmínkou, že k tomu dotyčný navíc úspěšně absolvuje předměty z oblasti sociální práce.

Finské školství rozlišuje tři stupně vzdělání pro sociální pracovníky:

- Bakalářské a magisterské vzdělání – poskytuje základní kvalifikaci pro výkon sociální práce v různých oblastech na klienta orientované práce, rozvoje a managementu.
- Licenciální vzdělání – navazuje na magisterské vzdělání, pro jeho zahájení je nutná alespoň dvouletá praxe v oboru a trvá čtyři roky. Představuje

odborné, vědecky orientované studium specifické oblasti v sociální práci. Finské ministerstvo školství schválilo pět specializovaných oblastí, ze kterých lze licenciát získat: sociální práce s dětmi a mladými lidmi; sociální práce zaměřená na empowerment/zmocňování; terénní sociální práce; komunitní sociální práce; a specializace zaměřená na sociální služby.

- Doktorské vzdělání – je nejvyšším možným vzděláním v oblasti sociální práce a v posledních letech se nejvíce soustředí na tři oblasti: studium intervence v sociální práci; odborné a vědomostní základy sociální práce; sociální problémy v kontextu kultury a společnosti.

Stejně jako u nás, ani ve Finsku nejsou na výkon práce v oblasti sociálně-právní ochrany dětí kladeny žádné zvláštní požadavky. Rozdíl však lze spatřit v samotném zaměření studia a v možnosti licenciátního vzdělávání, kdy se lze hlouběji zaměřit na studium práce s dětmi. Zatímco u nás se klade důraz především na teoretické znalosti (ačkoli každý student musí absolvovat určité množství hodin praxe), ve Finsku je i samotná výuka zaměřená prakticky. Univerzity se snaží soustředit vzdělání na nácvik dovedností nezbytných pro praxi, jako je vedení dokumentace, praktické využití metod a technik, nácvik komunikačních dovedností v různých situacích, řídicí a organizační schopnosti atd., a zároveň klade důraz na zapojení studentů do výzkumů v oblasti sociální práce, které je považováno za klíčové v celém procesu studia. Mimo to se studenti učí spolupráci s odborníky z dalších oblastí, jako jsou zdravotníci, pedagogové, psychologové, psychiatři nebo policisti, což lze považovat za velkou výhodu, protože kooperace s dalšími profesionály je pro každého sociálního pracovníka nezbytná. (Sosnet, online)

3.4. Klíčové kompetence a role sociálního pracovníka OSPOD

K základním klíčovými kompetencím, které jsou vyžadovány po pracovnících v oblasti sociálně-právní ochrany dětí patří především schopnost řešit problémy společensko-vědním způsobem, ovládat argumentaci, či logicky uvažovat, a tedy umět správně přistupovat k problémům, pochopit, jak je vyřešit a poté aplikovat vhodné způsoby vedoucí k jejich řešení, a to tak, aby bylo možno zachovat původní systém rodiny. Důraz se klade na pomoc rodinám i dětem způsobem, který jim pomůže co nejefektivněji využít komplexní systém sociálního zabezpečení ve smyslu dosažení všech možných benefitů a sociálních služeb, které jsou státem poskytovány. Pracovník tedy musí mít dobré znalosti

celého systému a sítě služeb, které lze využít ve prospěch jeho klientů. (Erath, Littlechild, 2010)

Sociální pracovník se v oblasti práce s rodinou často nachází na tenké hranici mezi poskytováním pomoci a kontroly, musí být tedy schopný nastavit rovnováhu mezi těmito dvěma faktory, nezneužívat svých pravomocí, ale zároveň poskytovat pomoc v takové míře, která je nutná. Na prvním místě je vždy podpora rodiny v řešení problémů za pomoci využití vlastních zdrojů, pracovník zasahuje pouze v krajních případech, které by měl dokázat vhodně a včas vyhodnotit. Rolí pracovníka není manipulovat s klienty, ale posilovat jejich obranné mechanismy. Musí být schopný vnímat rodinu a porozumět jí i v kontextu širšího sociálního prostředí, protože právě to může být důvodem vzniku nežádoucích jevů. Zároveň má ve své roli etickou zodpovědnost. (Forsberg, Kröger, 2010)

Vzhledem k tomu, že se při práci setkává s dětmi, jejichž rodiče se o ně neumí, nemohou nebo nechtějí postarat, je potřeba, aby byl kompetentní v práci s blízkými příbuznými, kteří by mohli tuto péči nahradit nebo v ní rodičům poskytnout potřebnou podporu. Pracovníkovou rolí je tedy zviditelnění příbuzných a kolaborace s nimi jako s důležitými a hodnotnými osobami v řešení nastalé situace. (Forsberg, Kröger, 2010)

Nepostradatelné jsou kvalitní komunikační a pozorovací schopnosti, bez kterých pracovník nedokáže dobře vyhodnotit situaci; zjistit přání, potřeby a obavy dítěte; odhalit případné patologické projevy v osobnostech rodičů nebo osob pověřených péčí o dítě. K základním rolím pracovníka v sociálně-právní ochraně dětí patří role podporující, poradenská, terapeutická, pečující, zprostředkovatelská, řídicí či ochranná. (Nett, Spratt, 2012)

Obecně lze říci, že klíčové kompetence a role sociálních pracovníků v Česku i ve Finsku jsou v podstatě totožné. Jeden opravdu zásadní rozdíl zde ale je. Ke kompetencím pracovníků sociálně-právní ochrany dětí ve Finsku totiž patří i rozhodnutí o odebrání dítěte z rodiny a jeho nouzové umístění do jedné z forem náhradní rodinné péče nebo institucionální péče. Tato kompetence je pracovníkovi udělena zákonem číslo 417/2007, Child Welfare Act, přesněji kapitolou 3, sekcí 13. V následující části zákona – v kapitole 8, v sekci 38, je vymezeno, že toto rozhodnutí vykonané sociálním pracovníkem, může být uděleno na maximálně 30 dní. Pokud je nutné, aby dítě setrvalo mimo rodinu déle než těchto 30 dní, rozhodnutí musí být vydáno soudem. (Child welfare Act, 2007)

3.5. Metody a nástroje využívané při výkonu SPO

Základní dvě metody, které sociální pracovníci ve Finsku využívají, jsou totožné s těmi českými. Jedná se o pozorování a rozhovor. Tyto metody tedy nebudu více rozebírat a podrobněji se zaměřím na metody ostatní:

a) Klientský plán

Vypracování plánu je nezbytné pro každé dítě, které se stalo klientem systému péče o dítě. Plán se vypracovává ve spolupráci s dítětem a osobou za něj zodpovědnou, popřípadě s dalšími osobami, které hrají v jeho životě zásadní roli. Musí obsahovat výčet cílů a podmínek, kterých se má za pomoci plánu dosáhnout; podporu a jednotlivé služby, které je třeba poskytnout dítěti a jeho rodině v rámci uspokojování potřeb; a časový limit, do kterého budou jednotlivé cíle naplněny. Plán musí být pravidelně vyhodnocován a obnovován, a to minimálně jednou za rok. Jeho účel a obsah je tedy srovnatelný s individuálním plánem ochrany dítěte, který je vypracováván sociálními pracovníky v Česku. (Child Welfare Act, 2007)

b) Rodinná konference

V případě rodinné konference přichází do styku nukleární rodina s rodinou širší a s dalšími profesionály, kteří figurují v procesu práce s danou rodinou. Jedním z hlavních principů této metody je vytvoření důvěrného vztahu mezi pracovníkem a dítětem, kdy pracovník je schopen identifikovat obavy, názory a přání dítěte, které pak hájí a upřednostňuje i před zájmy dospělých. Cílem je dosáhnout dialogu mezi všemi účastníky s orientací na podporu vzájemných vztahů. Metoda však ve Finsku není příliš často užívána, ačkoli se chvíli zvažovalo, že by její využití bylo v určitých případech povinné. (Nett, Spratt, 2012)

c) Komplexní posudek

Jedná se o komplexní posouzení životní situace dítěte a celé rodiny. Cílem je zjistit, zda a popřípadě v jaké míře potřebuje rodina podpořit. Pracovník zde kombinuje metody pozorování a rozhovoru, kdy se nejprve setkává s celou rodinou, a poté zvlášť s rodiči a s dítětem, přičemž tato separovaná setkání mohou proběhnout až třikrát. V průběhu těchto setkání využívá různých technik k získání co největšího množství informací. Následně proběhne závěrečná schůzka, kde se rozebírají možné zjištěné nedostatky v životě rodiny a způsoby jejich nápravy. Celý proces pak lze ukončit dvěma způsoby – kompletním

ukončením spolupráce nebo naopak pokračováním ve spolupráci a vypracováním plánu služeb. (Nett, Spratt, 2012)

d) Práce s rodinou

Jedná se o metodu práce, která je u nás částečně srovnatelná se sanací rodiny. Je součástí systému „otevřené péče“ o rodiny a děti. Principem je poskytování pomoci v rodinném prostředí, náprava narušeného systému, zachování rodiny a prevence odebrání dítěte. Pracovník podporuje rodinu, vzdělává rodiče, poskytuje nezbytnou pomoc a poradenství v různých oblastech, jako jsou například domácí práce, zacházení s penězi, nastavení denního režimu pro dítě, příprava na příchod dítěte a podobně. Práce s rodinou využívá jednotlivých konkrétních metod v závislosti na specifických faktorech cílové skupiny – zda se jedná o rodiny s kojenci, s problémovými dětmi, či o rodiny ohrožené domácím násilím, zneužíváním návykových látek, kriminální činností a jině. (Forsberg, Kröger, 2010)

Tyto konkrétní metody jsou děleny do čtyř základních skupin (Forsberg, Kröger, 2010):

- Diskusní metody – sestávají z diskusí mezi jednotlivci, rodinnou, v rámci podpůrných skupin. Součástí jsou i terapie, poradenství a spolupráce s jinými organizacemi poskytujícími sociální služby.
- Aktivizační metody – kam se řadí jednotlivé techniky, jako je arteterapie či muzikoterapie. Dále organizování kempů, dobrodružné vzdělávání a podobně.
- Konzultace a praktická podpora v každodenním životě – obsahuje pomoc v péči o dítě a domácnost, nácvik jednotlivých dovedností.
- Neklasifikované metody – zahrnují drogovou rehabilitaci nebo komunitní práci a jedná se o služby, které jsou poskytovány mimo domov.

Za specifickou a velmi zajímavou formu této práce lze považovat umístění nejen dítěte, ale celé rodiny do konkrétní rezidenční instituce, kde je následně s rodinou pracováno jako s celkem. Jedná se o dobrovolnou formu umístění, poskytovanou po krátkou dobu. Výhodou představuje fakt, že je rodičům zachována možnost podílet se na životě dítěte a za asistence odborníků se v bezpečném prostředí pokusit o nápravu nefunkčních systémů. (Kekkonen, 2015)

Kromě zmíněných metod a technik, využívají sociální pracovníci i mnoho dalších. V průběhu studia jednotlivých zdrojů jsem nenarazila na výraznější rozdíly v těchto

metodách, pokud nepočítám výše uvedenou možnost umístění celé rodiny do rezidenčního zařízení. Stejně jako u nás, i ve Finsku jsou všechny metody práce nasměrovány k tomu, aby dítě nemuselo být umístěno mimo rodinu, popřípadě aby do rodiny mohlo být co nejdříve vráceno.

3.6. Míra zapojení dětí při výkonu SPO

Zjišťování názoru dítěte je ve Finsku bráno jako zásadní a nezbytné k tomu, aby mohlo být dosaženo rozhodnutí, které bude v jeho nejlepším zájmu. V každé situaci by dítěti mělo být vysvětleno co a proč se bude řešit, a to takovým způsobem, který pro něj bude srozumitelný. Dítě je přímo zapojeno do celého procesu a je s ním pracováno tak, aby se do jisté míry samo podílelo na řešení náročné situace. Bez ohledu na věk a vývojové stádium dítěte jsou jeho přání a názory vždy zohledňovány. V případě objasňování pocitů a přání malých dětí je nutné, aby byl sociální pracovník schopný dítě pozorovat například v průběhu hry a poté celou situaci dobře vyhodnotit a interpretovat. (lastejsuojeli.info, 2016)

Ze zákonného hlediska má svobodu projevu každé dítě, které dosáhlo věku dvanácti let. V takovém případě musejí být jeho názory brány stejně vážně jako názory dospělých. Dítě má právo k přístupu k dokumentům a informacím týkajícím se jeho osoby. V souvislosti s tímto jeho právem mu však nesmějí být poskytovány takové informace, které by mohly ohrozit jeho vývoj, nebo by byly v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. V případě vydávání rozhodnutí musí být vždy oficiálně vyslechnuto. Může si samo vyžádat služby poskytované sociálními pracovníky a zároveň má právo odporovat rozhodnutím, která se ho dotýkají. Když je rozhodnutí vydáno, je nezbytné o něm dítě informovat a poskytnout mu příležitost se k tomuto rozhodnutí vyjádřit. Ačkoli je tedy míra zapojení dítěte do procesu rozhodování vysoká, závěrečná rozhodnutí a zodpovědnost za ně jsou stále kompetencí dospělých. (Social Welfare Act, 2014)

Zapojování dětí do procesu rozhodování o nich samotných, ale i celkově do života společnosti je ve Finsku považováno za velmi důležité, což se odráží i v oficiálních strukturách společnosti. Děti zde přímo působí v reprezentativních institucích, jako například v národních a místních dětských parlamentech, ve školních radách či v místních radách pro mládež. Finský dětský parlament je pravděpodobně tou nejvýznamnější institucí. „Uznává zvláštní potřebu dětí na ochranu, na druhou stranu také poukazuje na

možnost dětí být tvůrci změn ve společnosti a na jejich právo na vyjádření k událostem ve společnosti.“ (Knetlová a kol., 2017, str. 163) Jeho cílem je maximalizovat zapojení dětí do každodenního života společnosti. Jeho fungování je zajištěno prostřednictvím webových stránek, kde děti debatují o různých tématech ovlivňujících jak jejich životy, tak i životy společnosti. (Knetlová a kol., 2017)

3.7. Oznamovací povinnost

Oznamovací povinnost ve vztahu k dětem a zacházení s nimi je upravena zákonem číslo 417/2007, Child Welfare Act. Primárně se vztahuje především na osoby, které jsou zaměstnány v následujících odvětvích:

- Sociální a zdravotní služby, školky.
- Vzdělávací služby.
- Služby pro mládež.
- Policejní služby.
- Agentura pro trestní sankce.
- Požární a záchranné služby.
- Poskytovatelé sociální a zdravotní péče.
- Vzdělávací a školící centra.
- Farnosti a další náboženské komunity.
- Příjímací a organizační střediska uvedená v zákoně o mezinárodní ochraně osob.
- Organizace zabývající se volnočasovými aktivitami pro děti školou povinné.
- Celní orgány, pohraniční stráž.
- Soudní vykonavatelé.
- Instituce sociálního pojištění.

Kromě toho se povinnost vztahuje na všechny soukromé profesionály, kteří se věnují práci s dětmi a na veškerá zdravotnická zařízení, a to bez ohledu na to, že by při takovém oznámení porušili některý z předpisů týkajících se zachování důvěrných informací.

Za zvláštní považují fakt, že tento finský zákon neuděluje oznamovací povinnost i laické veřejnosti. Zmiňuje pouze, že jakákoli jiná osoba, která není uvedena výše, může poslat oznámení o nevhodném zacházení s dětmi bez ohledu na to, zda při tom poruší předpisy o zachování důvěrných informací, avšak podání zmíněného oznámení není povinností této osoby a případná nečinnost není trestně postižitelná.

4. Hodnocení systému sociálně-právní ochrany dětí konkrétními pracovníky, znalost zahraničních systémů a jejich přínosnost a povědomí o činnosti sociálních pracovníků na OSPOD

V následující části své práce rozeberu informace získané za pomoci dotazníkového šetření. Nejprve se zaměřím na popsání cíle, kterého bych ráda dosáhla, a to prostřednictvím zvolených otázek, na které mi následně respondenti odpovídali. Soustředit se budu i na popis zvolené strategie a výběr vzorku využitého k získání dat. Následně budu prezentovat jednotlivé odpovědi na konkrétní otázky, které poté budu porovnávat s odpověďmi získanými od ostatních pracovníků a také s informacemi, které jsem získala z teorie.

Na závěr pak uvedu diskuzi, ve které se budu soustředit především na zhodnocení výsledků, které jsem šetřením získala. Budu se věnovat jednotlivým nedostatkům českého systému sociálně-právní ochrany dětí, o kterých hovoří pracovníci ve svých odpovědích a zaměřím se na výhody systému finského, které by mohly být pro naši zemi přínosem. Diskuzi navíc doplním o svůj vlastní názor a zkušenosti, které jsem měla možnost získat v průběhu praxe a po dobu svého studia.

4.1. Cíle šetření

Hlavním cílem mého šetření je zjistit, jak vnímají systém sociálně-právní ochrany dětí sociální pracovníci, kteří se v dané problematice pohybují, a to jak v České republice, tak ve Finsku. Zajímá mě především jejich názor na konkrétní nedostatky v systémech a na možnost nápravy těchto nedostatků skrze poučení se ze systémů fungujících v zahraničí. Ráda bych se také dozvěděla, jak pracovníci vnímají svou reputaci a zda je veřejnost dobře informována o jejich práci – v tomto případě se chci soustředit především na odpovědi pracovníků z Finska, protože situace v naší zemi je v tomto ohledu dle mého názoru dost špatná a chtěla bych tedy zjistit, zda je možné ji nějak napravit nebo zda špatné názory veřejnosti na zaměstnance OSPOD představují problém i v zahraničí.

4.2. Metoda sběru dat a jejich zpracování

Pro výběr vhodné metody sběru dat jsem se nejprve zaměřila na zvolení cílů, kterých chci dosáhnout. Na základě toho jsem vytvořila dotazníky obsahující jedenáct otázek – přičemž první tři otázky byly uzavřené a následujících osm otevřených. Dotazníky jsem vypracovala v české a anglické variantě tak, abych je mohla zaslat i pracovníkům z Finska. Otázky v obou variantách jsou totožné. Jejich obsah je rozdělen do čtyř částí:

- První část se věnuje vzdělání a délce praxe jednotlivých pracovníků.
- Druhá část je zaměřena na zhodnocení vlastního systému sociálně-právní ochrany dětí, jeho výhody a nedostatky.
- Třetí část se soustředí na znalost systémů zahraničních a jejich výhody.
- Čtvrtá část je věnována informacím ohledně reputace pracovníků a povědomí veřejnosti o obsahu jejich práce.

Využila jsem tedy metody strukturovaných dotazníků, k jejichž vypracování jsem použila Google formuláře. Ty jsem pak zaslala jednotlivým pracovníkům prostřednictvím emailové komunikace. Vzhledem k tomu, že jsem se snažila zjistit názory konkrétních pracovníků na kvalitu daných systémů a porozumět tak hlouběji celé problematice z pohledu osob, které práci přímo vykonávají, zvolila jsem si způsob kvalitativního šetření.

Na základě získaných informací jsem si rozdělila otázky, u kterých jsem zpracovala jednotlivé odpovědi. V případě prvních tří uzavřených otázek jsem odpovědi znázornila prostřednictvím grafů. U následujících otázek jsem hledala společné jmenovatele konkrétních odpovědí, jejichž četnost opakování jsem poté vyjádřila také v grafech a následně jsem jednotlivé odpovědi slovně interpretovala.

4.3. Metodika šetření

Celé šetření jsem započala 03.02.2019 a bylo ukončeno dne 20.06.2019. Respondenty byli sociální pracovníci OSPOD v České republice a ve Finsku. Oslovila jsem celkem 28 pracovníků a dohromady jsem získala 15 odpovědí, přičemž 8 od pracovníků z ČR a 7 od pracovníků z Finska. Otázky byly zodpovídány elektronickou formou a komunikace probíhala prostřednictvím emailu.

Využila jsem postupu operacionalizace, na začátku jsem si tedy vytvořila dvě základní hypotézy, jejichž platnost jsem se prostřednictvím dotazníků snažila ověřit. Při

vytváření těchto hypotéz jsem vycházela z obecně šířených informací o kvalitě sociálních systémů a sociálního zabezpečení v severských zemích:

- a) Systém sociálně-právní ochrany dětí v ČR není dostačující a mohl by se inspirovat systémem finským.
- b) Kvalita systému se odráží na reputaci sociálních pracovníků ve společnosti a finští pracovníci jsou tedy společností vnímáni lépe než pracovníci čeští.

Následně jsem si stanovila hlavní, dílčí a tazatelské otázky svého šetření:

- **Hlavní otázky**

- 1) Jak vnímají systém sociálně-právní ochrany dětí přímo pracovníci?
- 2) Může pro nás být systém sociálně-právní ochrany dětí ve Finsku přínosem?
- 3) Má kvalita systému vliv na to, jak společnost vnímá sociální pracovníky?

- **Dílčí otázky**

- 1) Jaké jsou konkrétní výhody a nevýhody českého/finského systému?
- 2) Mají pracovníci povědomí o zahraničních systémech sociálně-právní ochrany dětí a pokud ano, považují to za přínosné?
- 3) Jaká je současná reputace pracovníků v jejich zemích a jak dobře znají občané náplň jejich práce?

- **Tazatelské otázky**

Jedná se o konkrétní otázky obsažené v dotaznících, které jsou rozšířením jednotlivých dílčích otázek:

- 1) Jaký je nejvyšší stupeň Vašeho dosaženého vzdělání?
- 2) Jak dlouho pracujete v systému sociálně-právní ochrany dětí?
- 3) Považujete systém sociálně-právní ochrany dětí ve Vaší zemi za dostačující?
- 4) Pokud ne, jaké jsou dle Vašeho názoru hlavní nedostatky v tomto systému a máte nějaký nápad, jak by mohly být napraveny?
- 5) V čem naopak spatřujete výhody Vašeho systému?
- 6) Považujete systém Vašeho trestního práva za dostačující ve smyslu trestů pro osoby, které zneužívaly/týraly/zabily své děti, popřípadě děti svých partnerů? Jsou dle Vašeho názoru tyto lidé obvykle adekvátně potrestáni?

- 7) Víte, jak funguje systém sociálně-právní ochrany dětí v jiných zemích?
- 8) Pokud ano, spatřujete v těchto systémech nějaké výhody, které by mohly být přínosné pro Váš systém?
- 9) A naopak myslíte, že ve Vašem systému existuje něco, co by mohlo být přínosem pro sociálně-právní ochranu dětí v zahraničních systémech?
- 10) Jak hodnotíte reputaci pracovníků sociálně-právní ochrany dětí ve Vaší zemi ve společnosti?
- 11) Myslíte, že je společnost dobře informována o náplni práce zaměstnanců sociálně-právní ochrany dětí?

4.4. Výběr vzorku

Vzorek respondentů jsem i díky faktu, že se jedná o kvalitativní šetření, volila záměrně. Kritériem byl výkon sociální práce ve státním sektoru na úřadu vykonávajícím sociálně-právní ochranu dětí. Jednotlivé pracovníky jsem oslovovala prostřednictvím jejich úředních emailových adres, které jsem si vyhledala na stránkách konkrétních úřadů. V rámci hledání emailových adres na finské pracovníky jsem využívala informací poskytovaných na webových stránkách jednotlivých finských měst, protože stránky úřadů byly často jen ve finském jazyce a nebylo tedy v mých silách zde kontakty dohledat.

4.5. Etické zásady

Všechna data, která jsem využila pro své šetření, byla sbírána anonymně, bez použití jakýchkoli osobních údajů respondentů. Každý z odpovídajících byl s anonymitou dotazníků obeznámen a zároveň bylo čistě jeho rozhodnutím, zda dotazník vypracuje a poskytne mi souhlas s jeho zpracováním a interpretací. Mimo to jsem každého respondenta informovala o možnosti kontaktovat mne v případě jakýchkoli pochybností či dotazů týkajících se mé práce. Veškerá data jsem poté zpracovávala s maximálním ohledem na ochranu osobních a citlivých údajů všech zúčastněných.

4.6. Limity šetření

Dříve než se pustím do samotného vyhodnocování, je potřeba zmínit se o určitých limitech, které mají jednoznačný vliv na výsledky celého šetření. Předně je potřeba říci, že se nejedná o výzkum a výsledky tedy nelze brát jako platné pro všechny sociální pracovníky v Česku a ve Finsku. Zjištěné informace nemůžou být považovány za závazné, ale spíše jako nějaký náhled na současnou situaci a možný podnět pro její zlepšení.

Vzorek pracovníků, které jsem oslovila, je poměrně malý a můžeme předpokládat, že při oslovení všech pracovníků OSPOD by výsledky byly jiné. Nelze zapomínat ani na fakt, že v případě pracovníků z Finska hraje roli jazyková bariéra – dotazníky byly v angličtině, mohlo dojít ke špatné interpretaci a pochopení otázek ze strany pracovníků nebo k mému špatnému výkladu některých odpovědí. Důležitá je i skutečnost, že neznám osobní nastavení tamních pracovníků, jejich hodnoty a standardy pro výkon sociálně-právní ochrany a tedy to, co bych v kontextu České republiky považovala za kvalitní nebo naopak nekvalitní tak nemusí být bráno ve Finsku.

Navíc se celá komunikace uskutečnila pouze prostřednictvím emailové korespondence, nebyl navázán žádný osobnější a hlubší kontakt, což mohlo také ovlivnit výsledky. Někteří pracovníci na mé emaily vůbec neodpověděli a nelze tedy říct, že jsou odpovědi objektivní, protože odpovídat mohli například jen ti pracovníci, kteří mají se systémem v Česku špatnou zkušenost nebo z Finska naopak jen ti, kteří chtějí systém vychválit a skrýt jeho nedostatky. Určitou roli hrálo i aktuální rozpoložení pracovníka, jeho vytíženost, nálada nebo jen fakt, že na některé otázky se pracovníkovi prostě nechtělo odpovídat. Odpovědi tak u některých otázek nemusí být úplné.

Díky anonymitě dotazníků nemám informace o tom, kteří z oslovených pracovníků mé dotazníky vyplnili a nedokážu tedy říct, zda z každého úřadu vždy vyplnil dotazník jen jeden pracovník nebo zda jich bylo více. Je možné, že na stejném úřadu má každý pracovník jiný pohled na situaci, což opět vede k tomu, že výsledky nelze generalizovat.

Myslím si, že uvědomování si těchto limitů je nezbytné pro správnou interpretaci a pochopení výsledků, které dle mého názoru mohou být přínosné, ale zároveň mohou být v nesprávném kontextu zavádějící.

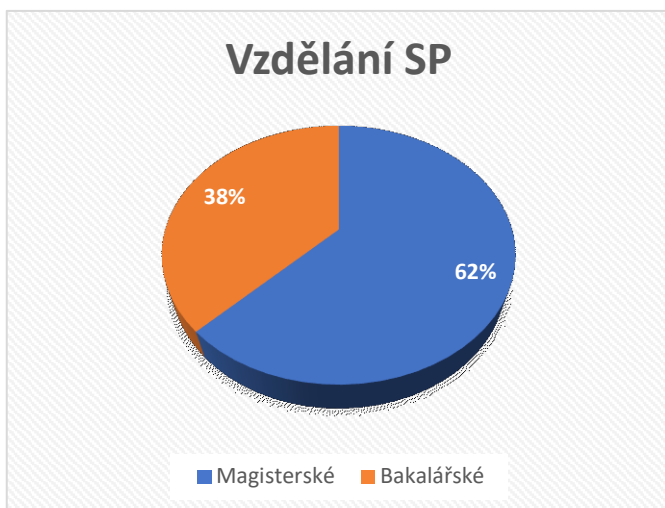
5. Vyhodnocení šetření a interpretace výsledků

V této kapitole se zaměřím na vyhodnocení jednotlivých odpovědí na konkrétní otázky a na jejich interpretaci. Začínat budu tazatelskými otázkami. Každou otázku vždy přepíši, poté graficky znázorním konkrétní odpovědi a následně provedu interpretaci výsledků. Nejprve uvedu odpovědi, které mi poskytli čeští respondenti, poté budu pokračovat vyhodnocením odpovědí pracovníků z Finska. Každou otázku vždy ukončím porovnáním konkrétních výsledků v obou zemích. V závěru této kapitoly se na základě odpovědí na tazatelské otázky pokusím odpovědět na otázky dílčí a hlavní a také potvrdit či vyvrátit své hypotézy, zmíněné v přechozí kapitole.

1) Jaký je nejvyšší stupeň Vašeho dosaženého vzdělání?

- V České republice

Graf č. 1 – Vzdělání SP v ČR

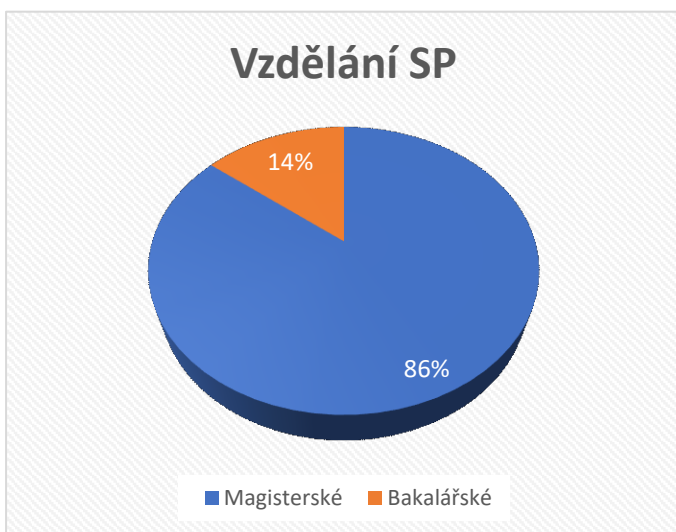

Celkem 5 pracovníků z osmi v dotazníku sdělilo, že dosáhlo magisterského stupně vzdělání, naproti tomu 3 pracovníci dosáhli stupně bakalářského.

Autor – Bc. Anežka Dobešová

- Ve Finsku

Graf č. 2 – Vzdělání SP ve Finsku

Ve Finsku převažuje u většiny pracovníků (celkem 6 ze 7) vzdělání magisterské. Jedem pracovník má vzdělání bakalářské.

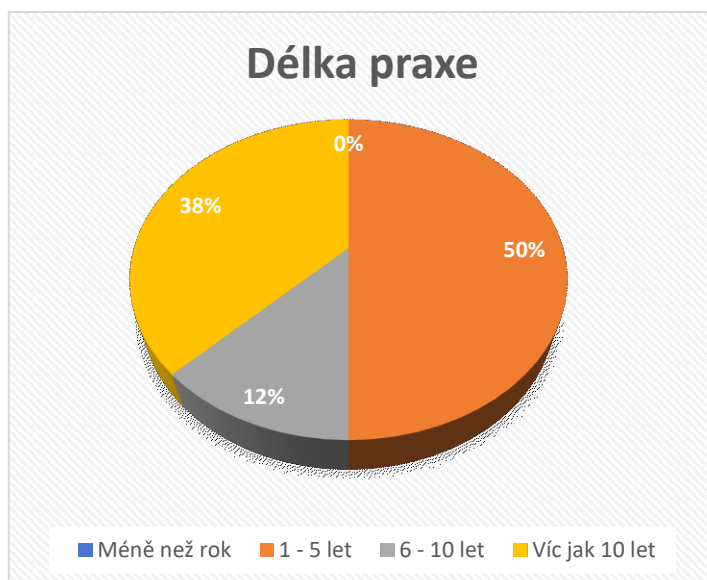
Autor – Bc. Anežka Dobešová

Vzhledem k nízkému počtu dotazovaných a relativně malému rozdílu nelze tento výsledek více generalizovat ve smyslu, že ve Finsku má oproti Česku většina pracovníků magisterské vzdělání. Tuto otázku jsem do dotazníku zařadila, abych získala alespoň základní informaci o jednotlivých respondentech.

2) Jak dlouho pracujete v systému sociálně-právní ochrany dětí?

- V České republice

Graf č. 3 – Délka praxe SP v ČR

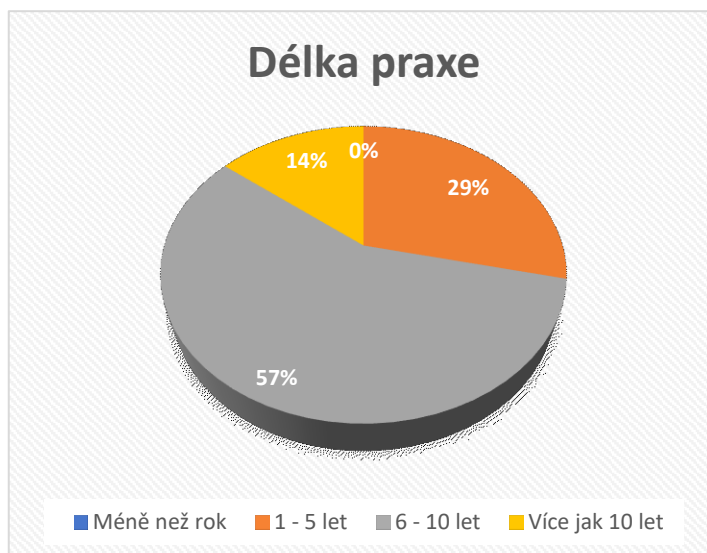

Polovina respondentů se v praxi pohybuje mezi 1 až 5 lety, tři z nich více než 10 let a jeden v rozmezí mezi 6 až 10 lety.

Autor – Bc. Anežka Dobešová

- Ve Finsku

Graf č. 4 – Délka praxe SP ve Finsku

Větší část pracovníků vykonává sociálně-právní ochranu v rozmezí 6 až 10 let, dva jsou ve své funkci po dobu 1 až 5 let a jeden v oboru pracuje déle než 10 let.

Autor – Bc. Anežka Dobešová

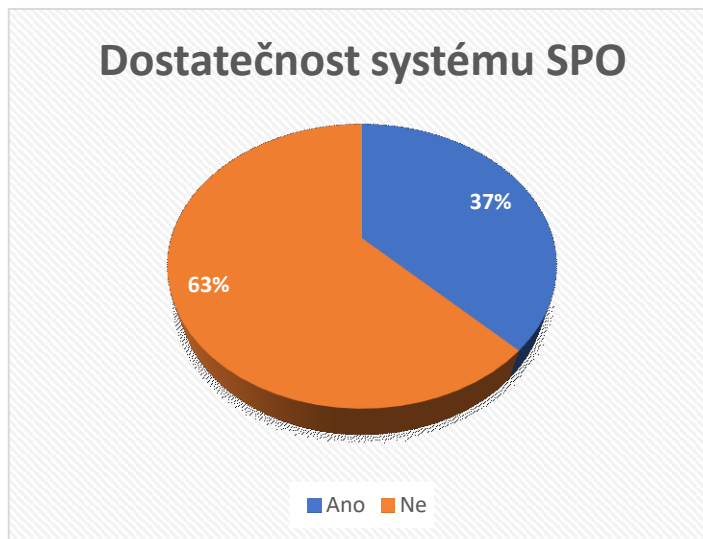
Ani tuto otázku jsem nepokládala z důvodu, abych zjistila průměrnou dobu strávenou ve funkci sociálního pracovníka OSPOD v jednotlivých zemích. Cílem bylo zjistit z kolikaletých zkušeností jednotliví pracovníci čerpají. Co mne však překvapilo je, že v případě českých pracovníků se šetření zúčastnili tři, kteří se v praxi pohybují přes 10 let. Ačkoli se jedná o velmi malý vzorek, takové zastoupení jsem nečekala, neboť v praxi jsem

se obvykle setkávala s tím, že pracovníci na OSPOD příliš dlouho nevydrží z důvodu vysoké psychické zátěže.

3) Považujete systém sociálně-právní ochrany dětí ve Vaší zemi za dostačující?

- V České republice

Graf č. 5 – Dostatečnost systému SPO v ČR

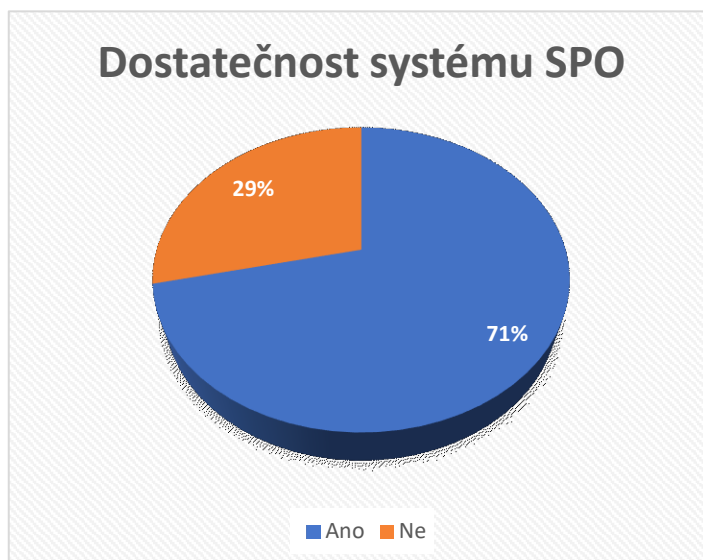

Z odpovědí je patrné, že víc jak polovina (celkem 5 pracovníků z 8) nepovažuje systém sociálně-právní ochrany dětí v Česku za dostačující.

Autor – Bc. Anežka Dobešová

- Ve Finsku

Graf č. 6 – Dostatečnost systému SPO ve Finsku

Naproti tomu ve Finsku považuje většina pracovníků systém za dostačující. Přesněji 5 ze 7 pracovníků uvedlo, že v systému nevidí větší problém.

Autor – Bc. Anežka Dobešová

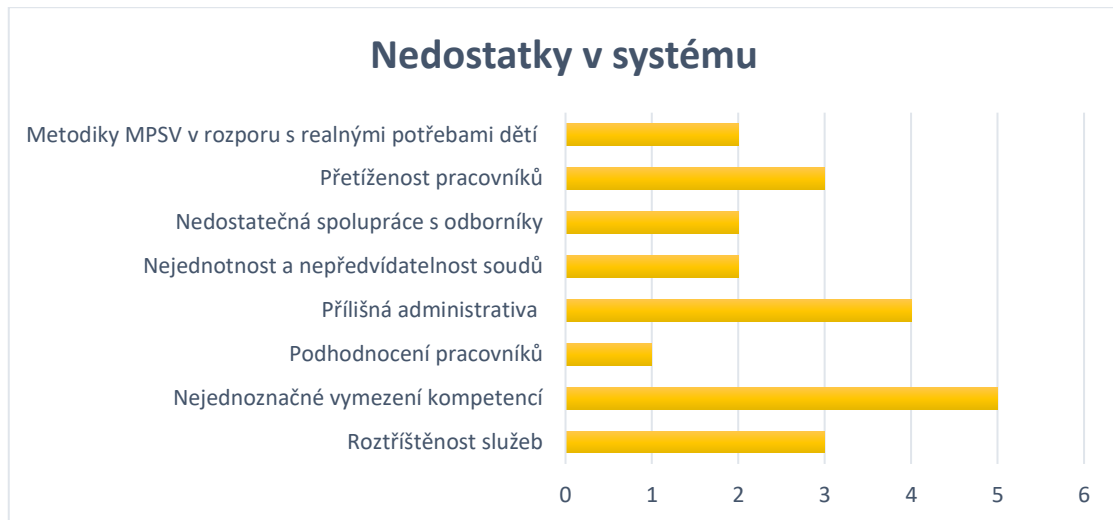
Z této otázky je patrné, že rozdíl mezi vnímáním systémů pracovníky v jednotlivých zemích je zřejmý. Nespokojenost s nastavením systému v České republice jsem vnímala i v průběhu celé své praxe a nyní mi tento předpoklad potvrdili i pracovníci z jiných úřadů.

Naopak finští pracovníci považují svůj systém za dostatečný, což se dalo vyčíst i z odpovědí na následující otázky.

4) Pokud ne, jaké jsou dle Vašeho názoru hlavní nedostatky v tomto systému a máte nějaký nápad, jak by mohly být napraveny?

- V České republice

Graf č. 7 – Nedostatky v systému SPO v ČR

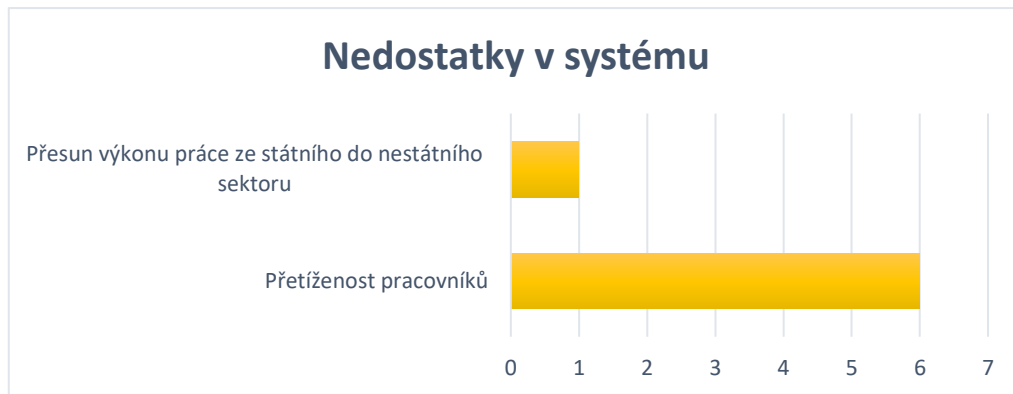

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Nedostatků zmíněných českými pracovníky bylo mnoho, některé se opakovaly. Nejčastěji pracovníci popisovali problém s nejasným vymezením kompetencí, a to jak pracovníků, tak i klientů. Opakovaně se objevovala i kritika přílišné byrokracie, velkého množství administrativní práce, přetíženosti pracovníků a roztříštěnost služeb. Někteří respondenti kritizovali také soudní systém, rozporuplnost metodiky vydané MPSV s reálnými potřebami dětí, podhodnocení pracovníků a nedostatečnou spolupráci s odborníky, především pak s psychology.

- Ve Finsku

Graf č. 8 - Nedostatky v systému SPO ve Finsku

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Z odpovědí finských pracovníků vyplývají dva druhy problémů. Téměř všichni považují za špatnou přílišnou vytiženost pracovníků, mnoho klientů a nedostatek času na práci s nimi. Jeden z pracovníků pak zmínil jako problém fakt, že je práce přesouvána ze státního do nestátního sektoru.

Na základě tohoto srovnání lze pozorovat jeden velký nedostatek ve finském systému oproti mnoha různým problémům v systému českém. Zajímavostí je, že ačkoli z finské strany 6 ze 7 pracovníků považuje současný systém za dostatečný, všichni se k této otázce vyjádřili a zmínili jako problém přílišnou vytiženost. Oproti tomu tři čeští pracovníci, kteří systém považují za dobrý, se k této otázce nevyjádřili, tudíž lze předpokládat, že v systému nevidí žádný problém. Já osobně považuji odpovědi na tuto otázku jako jakési upozornění, že náš současný systém obsahuje více různých chyb, na jejichž nápravě je nutné zapracovat a srovnání s Finskem mi přijde jako dobrý ukazatel toho, že je možné nastavit systém způsobem, který povede k eliminaci většiny nedostatků.

5) V čem naopak spatřujete výhody Vašeho systému?

- V České republice

Graf č. 9 - Výhody systému SPO v ČR

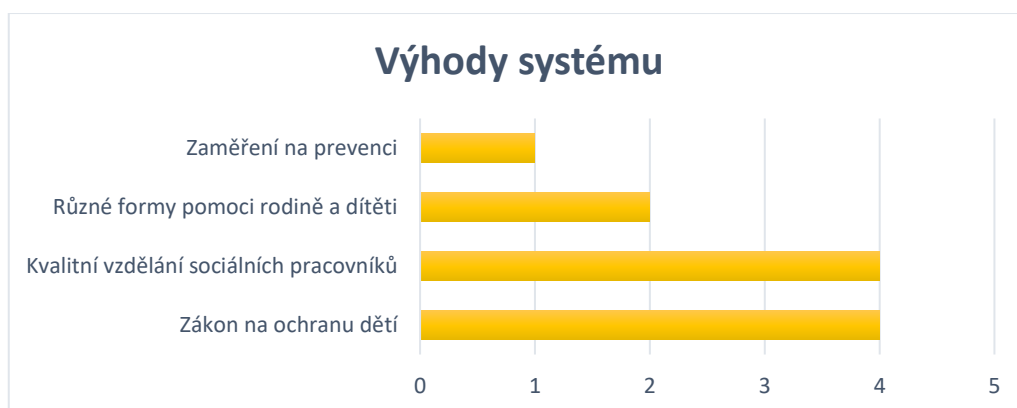

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Názory českých pracovníků se různí. Dva respondenti nedokázali na otázku odpovědět, dva další se shodli na dobrém právním ukotvení sociálně-právní ochrany dětí. Následně pak byly odpovědi odlišné a žádná se již neopakovala víckrát. Pracovníci zmiňovali výhodu velkého množství způsobů náhradní rodinné péče, které lze poskytnou dítěti v krizové situaci; pečlivost a flexibilitu pracovníků; zvyšující se růst kvality poskytovaných služeb; možnost výkonu kolizního opatrovnictví dítěte přímo na OSPOD; či možnost aktivního využívání mediace v případě rodičovských konfliktů.

- Ve Finsku

Graf č. 10 – Výhody systému SPO ve Finsku

Autor – Bc. Anežka Dobešová

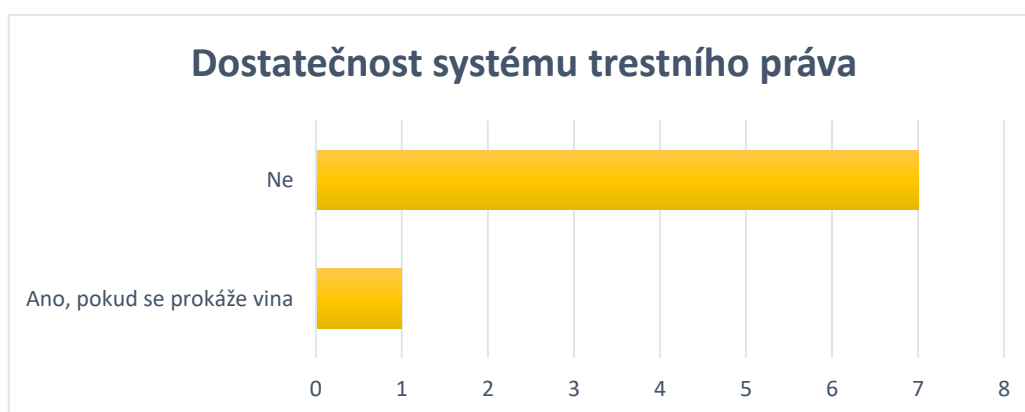
Finští zástupci se shodli především na kvalitní legislativě a na vysoké úrovni vzdělávacího systému pro sociální pracovníky. Někteří ocenili také různorodost způsobů, které lze využít ve prospěch dítěte i jeho rodiny. Jeden pracovník se zmínil o vysoké míře preventivních činností, díky kterým dochází k zabránění vzniku případného problému.

Stejně jako u předchozí otázky, i v tomto případě můžeme pozorovat větší jednotnost finských pracovníků, ze které lze usuzovat, že jimi zmíněné výhody – především kvalitní zákon a vzdělání, představují velké plus v jejich systému. O samotném vzdělání pracovníků jsem se zmínila i já ve své teoretické části, kde jsem hovořila především o vysoké míře praktického zaměření celého studia. I to může být jedním z důvodů, proč je pracovníky univerzitní vzdělávání považováno za přínosné. V rámci odpovědí na tuto otázku jsem se také setkala s limity svého šetření, a to v případě, kdy dva sociální pracovníci z Česka napsali, že na otázku nedokáží odpovědět. Ráda bych zjistila, zda to bylo způsobeno neporozuměním otázky nebo je nenapadla žádná výhoda v českém systému, popřípadě zda na odpověď neměli dostatek času. Bohužel díky anonymitě šetření se na tyto skutečnosti již nemohu doptat.

6) Považujete systém Vašeho trestního práva za dostačující ve smyslu trestů pro osoby, které zneužívaly/týraly/zabily své děti, popřípadě děti svých partnerů? Jsou dle Vašeho názoru tyto lidé obvykle adekvátně potrestáni?

- V České republice

Graf č. 11 – Dostatečnost systému trestního práva v kontextu SPO v ČR

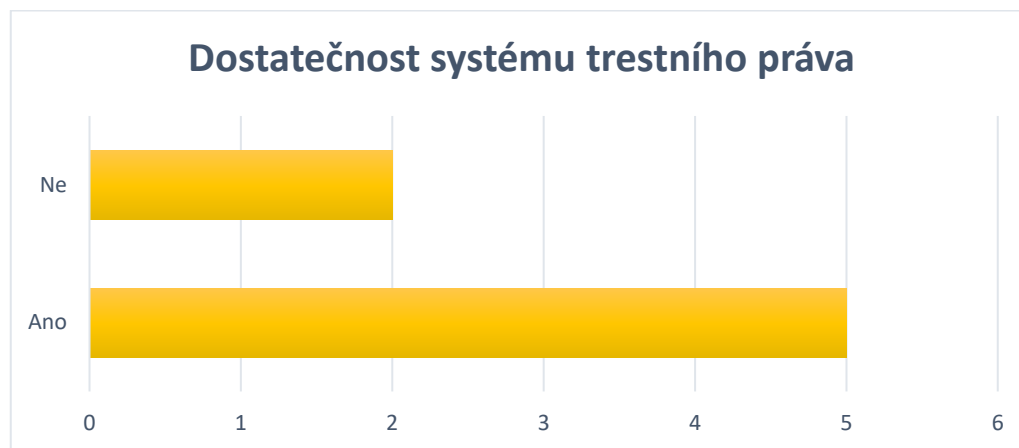
Autor – Bc. Anežka Dobešová

V tomto případě se téměř všichni pracovníci shodli na tom, že výše trestů pro pachatele není dostačující. Někteří zmínili i fakt, že není vždy snadné pachateli vinu prokázat, o čemž mluví i jediný respondent, který systém trestního práva považuje za

dostatečný, ale jen v případech, kdy je vina prokázána. Jeden z respondentů dokonce u této otázky uvedl příklad z praxe, kdy došlo k zastavení trestního stíhání vůči pachateli, který fyzicky týral své dítě, protože mu nebylo možné prokázat, že se nejednalo pouze o jednorázovou situaci a modřiny na dítěti nepřipadaly soudci jako dostatečný důvod pro trestní stíhání.

- Ve Finsku

Graf č. 12 – Dostatečnost systému trestního práva v kontextu SPO ve Finsku

Autor – Bc. Anežka Dobešová

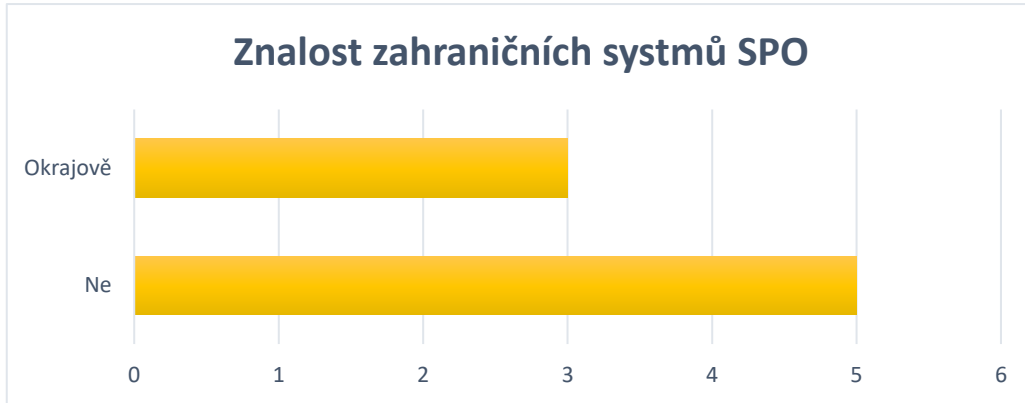
Ve Finsku se 5 ze 7 pracovníků shodlo, že systém je nastaven dobře, jeden z nich k tomu ale dodal, že v některých případech by tresty mohly být vyšší. Ze dvou respondentů, kterým systém nepřipadá dostatečný, jeden hovoří o vyšší trestů a druhý svou odpověď více nerozebírá.

V rámci srovnání lze říci, že výše trestů je problematická i v zahraničí, ačkoli nejspíše ne tolik jako v České republice. Z finských pracovníků se nikdo nezmiňuje o náročnosti prokázání viny pachateli, což sice nemusí znamenat, že prokazování viny je v této zemi snazší, ale je možné, že soudy jsou v těchto případech obezřetnější a případní pachatelé nemají tak velká práva jako v Česku.

7) Víte, jak funguje systém sociálně-právní ochrany dětí v jiných zemích?

- V České republice

Graf č. 13 – Znalost zahraničních systémů SPO ze strany českých pracovníků

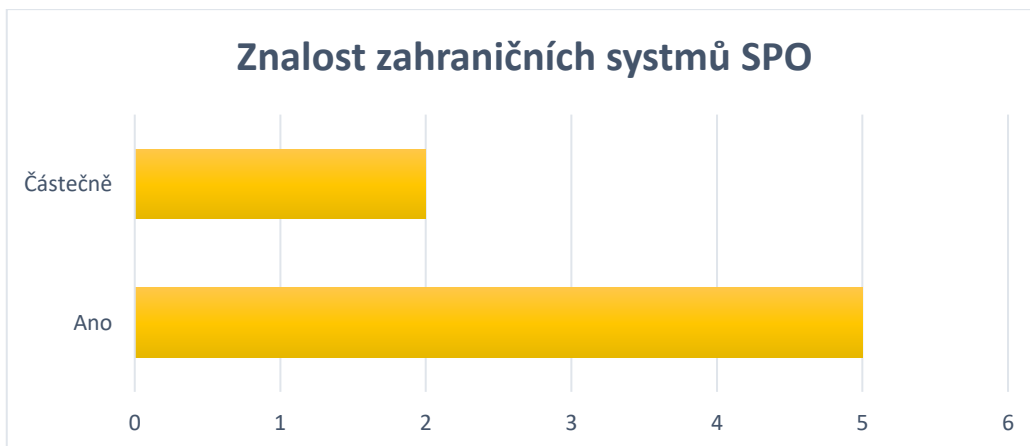

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Většina pracovníků se shoduje na tom, že nemají žádné znalosti zahraničních systémů. Dva hovoří o okrajových znalostech systému sociálně-právní ochrany dětí na Slovensku a jeden pracovník zmiňuje znalost dílčích poznatků ze zahraničních systémů, které se dozvěděl v rámci školení.

- Ve Finsku

Graf č. 14 – Znalost zahraničních systémů SPO ze strany finských pracovníků

Autor – Bc. Anežka Dobešová

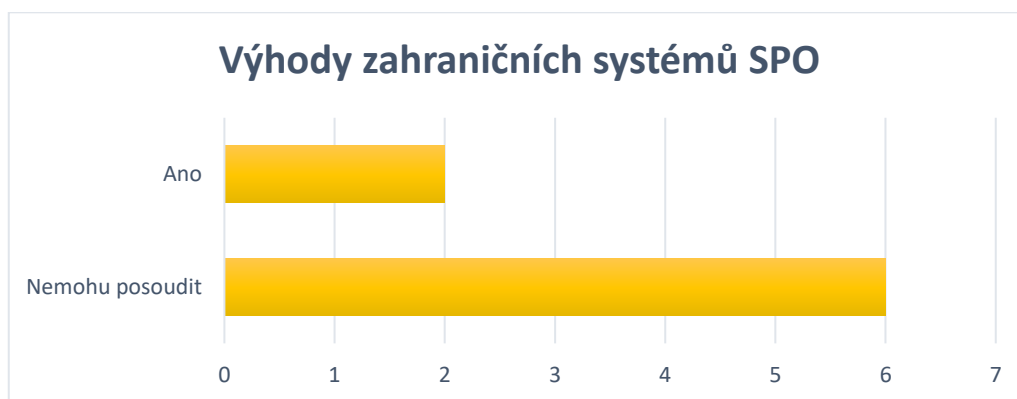
Všichni pracovníci z Finska mají určité znalosti zahraničních systémů. Nejvíce se opakovala znalost systémů fungujících v severských zemích, ve Velké Británii a jeden pracovník zmiňuje i systém SPO ve Spojených Státech Amerických. Dva respondenti uvádějí, že se se zahraničními systémy seznámili v průběhu studia na univerzitě, kde měli různé kurzy zaměřené na sociálně-právní ochranu dětí v cizích zemích.

Rozdíl ve znalostech zahraničních systémů je mezi českou a finskou skupinou pracovníků značný. Fakt, že samotné studium se ve Finsku zaměřuje na jiné systémy, mi připadá jako velká výhoda. Poskytuje pracovníkům příležitost porovnat možnosti vlastního systému se systémy zahraničními a získat cenné zkušenosti v rámci využívaných metod a postupů práce, které lze poté aplikovat při vlastní praxi. Pro české sociální pracovníky i studenty sociální práce by tyto informace mohly být velkým přínosem a zavedení takových kurzů rozhodně stojí za zvážení.

8) Pokud ano, spatřujete v těchto systémech nějaké výhody, které by mohly být přínosné pro Váš systém?

- V České republice

Graf č. 15 – Výhody zahraničních systémů SPO z pohledu českých pracovníků

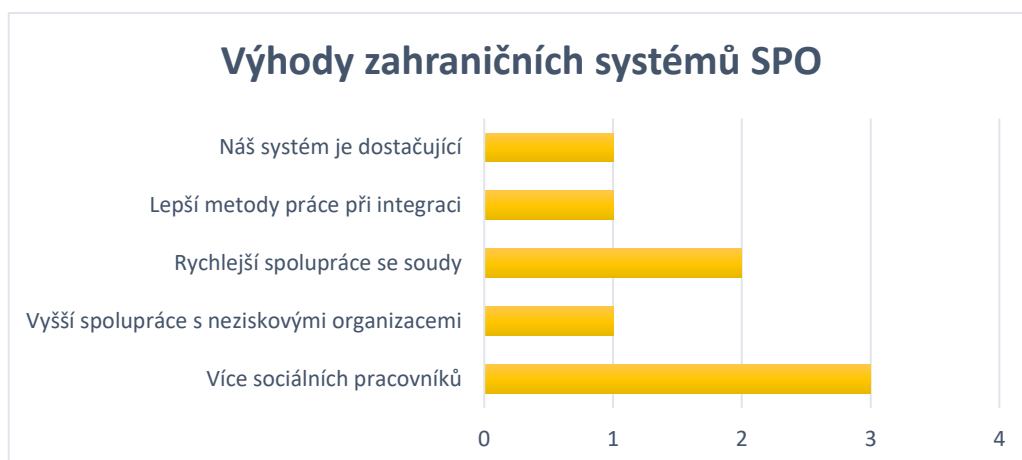

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Je jasné, že vzhledem k neznalosti zahraničních systémů nemůže většina respondentů posoudit, zda mají tyto systémy nějaké výhody. Jeden pracovník zmiňuje výhody v oblasti náhradní rodinné péče, avšak svou odpověď více nerozepsal a já tedy nemohu posoudit, co konkrétně měl na mysli. Jiná pracovnice hovoří o tom, že výhody v jiných systémech určitě jsou, ale je potřeba zavádět je citlivě a s ohledem na konkrétní situaci v ČR. Jako specifickou výhodu pak uvádí vyšší míru zapojení psychologů do řešení situací ohrožených dětí.

- Ve Finsku

Graf č. 16 – Výhody zahraničních systémů SPO z pohledu finských pracovníků

Autor – Bc. Anežka Dobešová

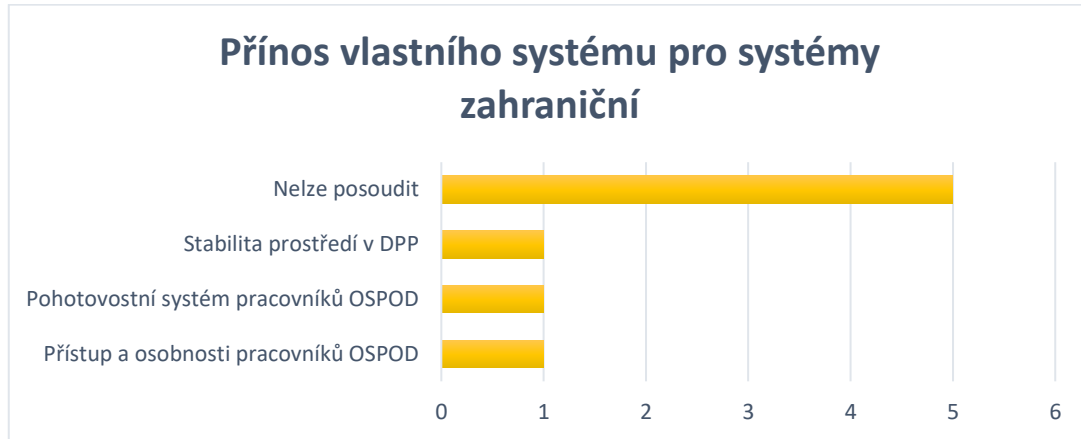
Tři pracovníci spatřují výhodu konkrétně v norském systému, kde má každý sociální pracovník méně případů a může se jim tedy důkladněji věnovat. Dva respondenti uvádějí příklad z Velké Británie, kdy zmiňují rychlejší spolupráci se soudy v případech dětí, které jsou umístěny mimo domov, ale i obecně. Jeden pracovník hovoří o nutnosti zlepšení metod využívaných při integraci, přičemž inspirací pro toto zlepšení je pro něj norský systém.

Znalost zahraničních systémů má tedy pro pracovníky značný přínos, protože si díky tomu mohou uvědomovat nedostatky ve své práci a získávat inspiraci pro její zlepšení. Je paradoxní, že čeští pracovníci spatřují tolik nedostatků ve vlastním systému, ale zároveň se díky neznalosti nemohou poučit ze systémů jiných. Naproti tomu finským pracovníkům přijde jejich systém celkem dobrý, a i přesto si ve srovnání s ostatními systémy uvědomují, že stále existuje prostor pro zvýšení kvality.

9) A naopak myslíte, že ve Vašem systému existuje něco, co by mohlo být přínosem pro sociálně-právní ochranu dětí v zahraničních systémech?

- V České republice

Graf č. 17 – Přínosy českého systému SPO z pohledu českých pracovníků

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Pět pracovníků na otázku nedokázalo odpovědět. Zbylí tři pracovníci pak zmínili jako výhodu pohotovostní systém, který je zaveden na jednotlivých odděleních SPO, stabilní prostředí u dětí v dlouhodobé pěstounské péči a přístup a osobnosti jednotlivých pracovníků.

- Ve Finsku

Graf č. 18 – Přínosy finského systému SPO z pohledu finských pracovníků

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Stejně tak jako finští pracovníci spatřují výhody v jiných systémech, vidí i výhody ve vlastním systému, které by mohly být přínosem pro ostatní. Nejvíce za tyto výhody považují

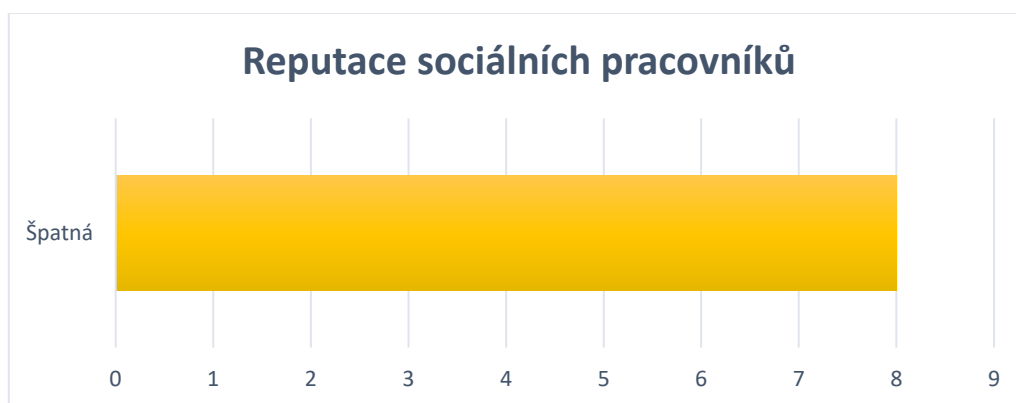
proces vzdělávání, kvalitní legislativní ukotvení sociálně-právní ochrany dětí a činnost zaměřenou na prevenci, kdy je pomoc poskytnuta ještě dříve, než se situace vymkne kontrole. Jednou je zmíněna i velmi úzká spolupráce s dítětem a jeho rodinou.

Z výsledků i ze samotného srovnání vyplývá, jak kritičtí jsou čeští pracovníci k vlastnímu systému a jak v něm nedokáží spatřovat příliš výhod. Dá se předpokládat, že výhody nedokáží posoudit právě proto, že nemají srovnání s ostatními systémy. I z důvodu pozitivní reflexe by bylo dobré rozšířit znalosti českých pracovníků v kontextu dalších systémů a poukázat na to, že náš systém může být přínosem pro druhé.

10) Jak hodnotíte reputaci pracovníků sociálně-právní ochrany dětí ve Vaší zemi ve společnosti?

- V České republice

Graf č. 19 – Reputace sociálních pracovníků SPO v ČR

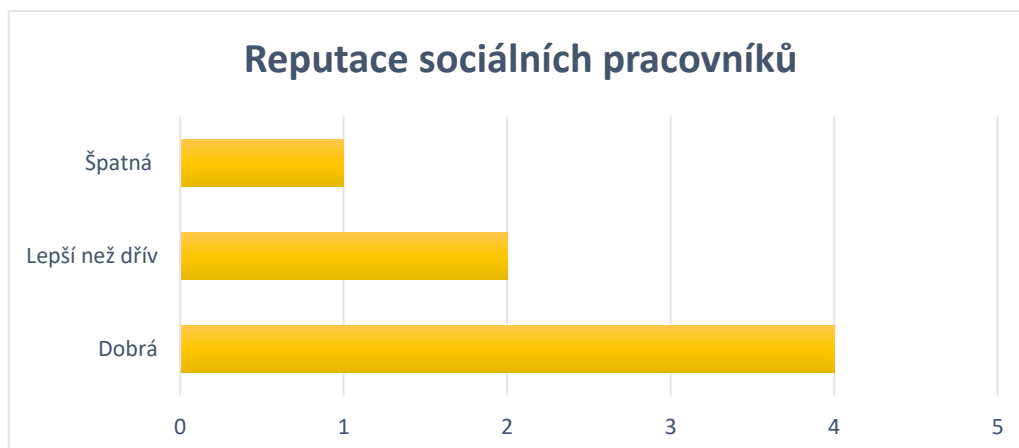

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Všech 8 respondentů se shodlo, že reputace pracovníků sociálně-právní ochrany dětí je v Česku velmi špatná. Padla zmínka o vlivu médií, která vždy zmíní pouze případy se špatným koncem a OSPOD z nich vychází negativně. Jeden pracovník mluvil o tom, že společnost často nemá tušení, s jakými osobnostmi rodičů (patologickými, akcentovanými a podobně) přicházejí pracovníci do styku. Jiný respondent odpověděl, že jsou pracovníci stále vnímání jako ti, kteří jen berou rodinám děti a pracují pouze s romskou komunitou.

- Ve Finsku

Graf č. 20 – Reputace sociálních pracovníků SPO ve Finsku

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Odpovědi z Finska nebyly tak jednoznačné. Za opravdu špatnou považuje reputaci jen jeden z respondentů, který zmiňuje medializaci jen těch negativních případů a vázanost pracovníka mlčenlivostí, a tedy jeho nemožnost se k celé situaci vyjádřit. Dva respondenti považují situaci za lepší než dříve, ale práce jim stále připadá nedostatečně finančně ohodnocená a problém vidí i v negativním vlivu médií. Zbylí čtyři pak vnímají reputaci jako dobrou s tím, že dva se k této otázce více nevyjádřili a dva uvádějí, že je zde stále prostor pro zlepšení.

Ze srovnání by se tedy dalo usuzovat, že situace ve Finsku je o něco pozitivnější než v České republice. Je však zřejmé, že velký problém v obou zemích představují média, která často podávají zkreslené informace. Otázkou je, zda se s tímto mediálním obrazem dá něco dělat. Pro média je často prioritní zveřejňování zpráv, které jsou zajímavé pro jejich diváky/čtenáře/posluchače a podávají tedy zkreslené či neúplné informace. Kromě toho, veřejnost nemá ve zvyku si tyto informace ověřovat. Pomocí by mohlo být zvyšování mediální gramotnosti napříč celou společností.

11) Myslíte, že je společnost dobře informována o náplni práce zaměstnanců sociálně-právní ochrany dětí?

- V České republice

Graf č. 21 – Povědomí české společnosti o náplni práce zaměstnanců SPO

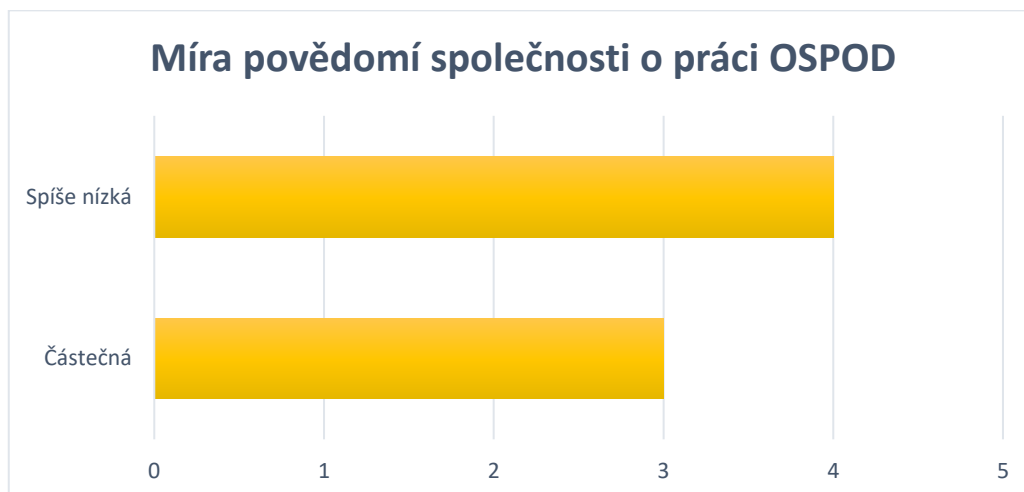

Autor – Bc. Anežka Dobešová

V tomto bodě se pracovníci opět shodli. Veřejnost dle jejich názoru nemá tušení, co všechno práce na OSPOD obnáší a jejich představy jsou velmi zkreslené. Dva respondenti odpověděli téměř totožně – oba zmínili, že informace v médiích jsou často překroucené, obsahují názor jen poškozené strany a samotní pracovníci se k tématu kvůli mlčenlivosti nemohou vyjádřit a uvést tak informace na pravou mírou.

- Ve Finsku

Graf č. 22 – Povědomí finské společnosti o náplni práce zaměstnanců SPO

Autor – Bc. Anežka Dobešová

Ačkoli se pracovníci shodují, že lidé částečně vědí, v čem spočívá jejich práce, zároveň říkají, že většinou jsou znalosti laické veřejnosti jen velmi povšední nebo ovlivněné médii. Stejně jako dva čeští respondenti, i dva finští pracovníci zmiňují nemožnost vyjádřit

se ke kauzám v médiích kvůli mlčenlivosti, což poté vede ke vzniku zavádějících informací a názorům společnosti, že práce zaměstnanců OSPOD není dostačující. Navíc lidé nemají představu o náročnosti a velké míře stresu, kterou sociální práce na OSPOD obnáší a obecně bývají většinou překvapeni, když zjistí, co všechno pracovníci vykonávají.

Zajímavé je, že se část pracovníků obou zemí shodla na problematice mlčenlivosti a nemožnosti uvedení celé situace na pravou míru. Obecně lze říci, že míra povědomí o náplni práce zaměstnanců OSPOD je nedostatečná v obou zemích.

5.1. Závěrečné vyhodnocení

Z výše prezentovaných výsledků je patrné, že v systémech lze pozorovat určité rozdíly. Ačkoli vzorek respondentů není příliš velký – 8 respondentů z ČR a 7 respondentů z Finska; pracovníci se na základních otázkách často shodovali a je tedy pravděpodobné, že problémy a pozitiva, o kterých hovořili, by mohli sdílet i jejich kolegové pracující v oboru SPO.

Pro obecnější shrnutí výsledků dobře poslouží zodpovězení mnou stanovených dílčích otázek:

1) Jaké jsou konkrétní výhody a nevýhody českého/finského systému?

- Na větších výhodách českého systému se pracovníci obecně příliš neshodli. Mezi zmíněnými byl zákon o sociálně-právní ochraně dětí a jeho dobré nastavení, zvyšování kvality služeb a zároveň pečlivost pracovníků či například různorodost forem NRP, poskytovaných dětem v akutní krizi. Nedostatků naopak spatřují pracovníci mnoho. K těm největším patří nejednoznačné vymezení kompetencí, přílišná administrativa, která úzce souvisí s přetížením pracovníků a s velkým počtem klientů. Za problematickou je považována i značná roztržitost služeb. Nedostačující je systém trestního práva pro pachatele násilí na dětech. Je tedy patrné, že problémových oblastí v celém systému je mnoho.

- Ve Finsku je za velkou výhodu považováno legislativní ukotvení celého systému a kvalita zákona na ochranu dětí, stejně tak jako kvalita poskytovaného vzdělávání pro budoucí sociální pracovníky. Pracovníci považují za dobře nastavenou i formu preventivní práce a oceňují velké množství forem pomoci rodinám a dětem. Zásadní problém ve Finském systému představuje přetížení pracovníků a nedostatek času na jednotlivé klienty.

2) Mají pracovníci povědomí o zahraničních systémech sociálně-právní ochrany dětí a pokud ano, považují to za přínosné?

- Čeští pracovníci nemají přílišné zkušenosti se zahraničními systémy a nevnímají tedy jejich přínosnost.
- Finští pracovníci mají určité znalosti v oblasti fungování zahraničních systémů sociálně-právní ochrany dětí a spatřují v nich konkrétní pozitivní prvky, které by rádi zavedli i do vlastního systému.

3) Jaká je současná reputace pracovníků v jejich zemích a jak dobře znají občané náplň jejich práce?

- V České republice je reputace sociálních pracovníků velmi nízká a stejně tak i povědomí veřejnosti o náplni jejich práce.
- Na Finské straně je reputace sociálních pracovníků o něco lepší. Veřejnost má jisté představy o činnosti pracovníků, avšak v obou zemích mají na situaci značný vliv média.

Z odpovědí na jednotlivé dílčí otázky lze vyvodit odpovědi na otázky hlavní, které jsem si formulovala takto:

1) Jak vnímají systém sociálně-právní ochrany dětí přímo pracovníci?

Systém je pracovníky v ČR vnímán spíše negativně, uvědomují si jeho nedostatky a mezery, které je potřeba napravit.

2) Může pro nás být systém sociálně-právní ochrany dětí ve Finsku přínosem?

Finský systém pro nás dle mého názoru přínosem být může. Ze srovnání jasně vyplývají jeho konkrétní výhody, které by se daly aplikovat i u nás.

3) Má kvalita systému vliv na to, jak společnost vnímá sociální pracovníky?

Reputace sociálních pracovníků Finska je dle odpovědí pracovníků lepší než v ČR. Nelze zcela jasně prokázat, že je to způsobeno kvalitněji nastaveným systémem, ale můžeme předpokládat, že jistá souvislost zde existuje.

V neposlední řadě bych se chtěla zaměřit na zhodnocení platnosti či neplatnosti hypotéz, se kterými jsem do celého procesu šetření vstupovala. Mé předpoklady byly dva, a to sice že:

- a) Systém sociálně-právní ochrany dětí v ČR není dostačující a mohl by se inspirovat systémem finským.
- b) Kvalita systému se odráží na reputaci sociálních pracovníků ve společnosti a finští pracovníci jsou tedy společností vnímáni lépe než pracovníci čeští.

Díky jednoznačným odpovědím českých pracovníků předpokládám, že systém zavedený v Česku opravdu není dostačujícím. Respondenti byli schopni vypsát celou řadu jeho nedostatků, přičemž na některých bodech se shodovali a mnozí z nich nebyli schopni uvést jeho výhody. Při porovnávání odpovědí pracovníků z obou zemí jsem si nemohla nevšimnout všech zmíněných výhod finského systému a také faktu, že sami finští pracovníci vnímají zahraniční systémy jako přínos a inspiraci pro zlepšení jejich práce. Proto si myslím, že tento přístup by byl prospěšný i pro české pracovníky a na základě celkového zhodnocení výsledků se domnívám, že mou první hypotézu lze považovat za pravdivou. Samozřejmě nemohu opominout fakt, že vzorek využitý k šetření je velmi malý a nelze vyloučit, že při zaměření na celou síť sociálních pracovníků by výsledky byly jiné.

Vzájemný vztah mezi kvalitou systému a pozitivní reputací pracovníků ve společnosti nemohu jednoznačně prokázat. Z výsledků šetření je však patrné, že stejně jako celý systém sociálně-právní ochrany dětí, tak i reputace sociálních pracovníků ve Finsku je na lepší úrovni než v České republice. Ačkoli míra vlivu kvality systému na míru pozitivní reputace je diskutabilní, je pravděpodobné, že zde určité propojení existuje, a proto považuji i svou druhou hypotézu za platnou.

Diskuze

Cílem celého šetření bylo získat informace, zkušenosti a vlastní názory sociálních pracovníků působících v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Zaměřila jsem se především na jejich hodnocení konkrétních systémů, abych mohla srovnat jimi vnímané nedostatky a výhody s nedostatky a výhodami zahraničního systému. Zároveň jsem si chtěla ověřit, zda znalost jiných systémů může být přínosem pro jednotlivé pracovníky ve výkonu jejich povolání, přístupu ke klientům a celkově ke zvýšení kvality systému.

Z výsledků celého šetření mě patrně nejvíce překvapil fakt, že se čeští pracovníci nedokázali shodnout téměř na žádných výhodách, a co víc, někteří ani na otázku nenašli odpověď. Osobně si nemyslím, že by celý systém byl nastaven špatně. Naopak má jistě své silné stránky a mnoho výhod, které by mohly být inspirací pro jiné země. Problém dle mého názoru tkví v tom, že pracovníci díky neznalosti systémů jiných nemají srovnání, a tedy nedokáží posoudit, v čem přesně spočívají jeho silné stránky a zároveň tak přicházejí o možnost inspirace.

Jako jakousi otázku navíc v celém mém šetření, která ne úplně koresponduje s jeho strukturou, jsem v dotazníku uvedla otázku zaměřenou na konkrétní oblast, přesněji na výši trestů a celkově funkčnost systému soudnictví v případě osob obviněných z ubližování dítěti. Otázku jsem do dotazníku dala záměrně, protože v době jeho sestavování se zrovna na OSPODu, kde probíhala má praxe, řešilo několik případů, ve kterých pachatelé nebyli adekvátně potrestáni. Mimo to jsem se za celou dobu na pracovišti seznámila s mnoha různými spisy, které se vyznačovaly stejnou problematikou – nízká výše trestů, popřípadě jen podmínky; náročnost prokazování viny; určitá odtažitost soudců; žaloby a stížnosti na pracovníky OSPOD ze strany pachatelů, a to i těch, kteří byli odsouzeni k odnětí svobody (jeden odsouzený dokonce podal žalobu na pracovníky s tím, že je jejich vina, že sexuálně zneužíval své děti); a podobně. Uvědomuji si, že komplikovanost celé problematiky by vydala spíše na samostatnou diplomovou práci, nicméně v rámci mé vlastní práce jsem se rozhodla, že se pokusím zjistit alespoň individuální názory pracovníků a získám tak jakýsi náhled na to, zda je zmíněná problematika stejně palčivým tématem i ve Finsku. Odpovědi českých pracovníků hovoří zcela jasně – z osmi dotazovaných jich 7 uvedlo, že systém je nedostatečný a jeden pracovník zmínil, že systém funguje dobře, pokud se podaří prokázat pachateli vinu. Naproti tomu 5 ze 7 respondentů z Finska na otázku odpovědělo, že jim

system připadá dobrý, někteří dokonce odpovídali, že o něm doposud neměli žádné pochybnosti. Dva pracovníci se vyjádřili záporně, jeden z důvodu nízké výše trestů, druhý důvod neuvedl. Dalo by se namítat, že počet respondentů je příliš malý na to, aby se z výsledků daly odvozovat obecně platné závěry, a to je bohužel fakt. Nicméně pracovníci na obou stranách se víceméně shodli, z čehož lze vyvodit, že systém soudnictví je ve Finsku nastaven poměrně dobře a kvalitněji než systém v České republice. K potvrzení takových závěrů by však bylo nezbytné provést podrobný výzkum.

Jednou z často zmiňovaných výhod a zároveň inspirací pro zahraniční systémy ze strany finských sociálních pracovníků byl kvalitní systém vzdělávání. O jeho výhodách jsem se dočetla již při samotném čerpání informací z teorie. Ačkoli pracovníci nemluvili o konkrétních výhodách, které ve vzdělávání vidí, dokáží si představit, že tou největší je právě praktické zaměření studia. Nemyslím si, že by systém vzdělávání v České republice byl špatný. V jeho průběhu studenti absolvují velké množství kurzů, poskytujících informace ze všech možných oblastí důležitých pro výkon sociální práce. Problémem však je, že tyto kurzy jsou jen teoretické. Studenti obdrží množství informací ohledně různých postupů, které však v praxi nedokáží aplikovat, protože nevědí jak. A jak jsem já sama v průběhu svého studia zjistila, teorie se od praxe často liší. Součástí univerzitního studia jsou sice i povinné praxe, velmi ale záleží, kam student na praxi nastoupí. Pracovníci v různých zařízeních na studenty nemají příliš času a dávají jim za úkol práci, která se jim „nechce“ dělat – jedná se často o administrativní záležitosti. Zde vidím jako problém už samotný přístup organizací. Je pochopitelné, že pracovníci jsou velmi vytížení a jejich práce jim neumožňuje důkladně se studentům věnovat, nicméně je potřeba nezapomínat, že odborná praxe je pro studenta tím největším přínosem a sociální pracovníci, kteří ve svých organizacích přicházejí do styku s praktikanty, jsou vlastně částečně zodpovědní za kvalitu jejich vzdělání. Z mých závěrů a také ze závěrů šetření vyvozují, že kdyby se studium v Česku více orientovalo na praktickou stránku výkonu sociální práce a kdyby se zvýšila kvalita studentských stáží poskytovaných jednotlivými organizacemi, zlepšila by se celková úroveň systému sociálně-právní ochrany dětí, ale i obecně kvalita sociální práce.

K možnostem zkvalitnění studia a následně i celého systému bych ještě dodala, že za přínosné ve finském systému vzdělávání považují také kurzy zaměřené na seznámení se s fungováním jednotlivých systémů v zahraničí. To do velké míry souvisí s fakty, která jsem zmínila výše – tedy, že pracovníci nemají možnost srovnání, získání inspirace a nápadů pro

zkvalitnění vlastního systému apod. Osobně bych takto orientované kurzy uvítala, protože mimo jiné představují také zdroj sebereflexe vlastních schopností a možností v přímém výkonu profese.

Výsledky šetření týkající se reputace a povědomí o činnosti pracovníků pro mne nebyli velkým překvapením. V průběhu svých praxí, a to nejen na OSPOD, jsem se setkávala prakticky jen s negativními názory. I samotný obor sociální práce jako takový není v České republice považován za příliš prestižní. Co mi na celé situaci přijde opravdu smutné je fakt, že mnohdy ani pedagogové středních a základních škol nevědí, kdo sociální pracovník je, což je pro mne naprosto nepochopitelné, když si uvědomím, že právě tyto dva obory by měly úzce spolupracovat, zvláště při výkonu sociálně-právní ochrany dětí. I přesto, že ve Finsku je reputace pracovníků lepší, obě země se potýkají s negativním obrazem své práce v médiích a neochotou obyvatel ověřovat si poskytnuté informace. K zamyšlení mě vedly výpovědi čtyř pracovníků – dvou českých a dvou finských, kteří zmínili nemožnost hájit svou práci a nepravdivé informace v médiích uvádět na pravou míru, a to z důvodu zachování mlčenlivosti. Je jasné, že pracovníci nesmí uvádět žádné konkrétní informace z případů, ale možná by bylo vhodné, kdyby média někdy informovala o náročnosti jejich práce; o těžkých rozhodnutích, která musí učinit; o omezenosti jejich pravomocí; o stresu, se kterým se každodenně potýkají a podobně. Myslím, že navázání spolupráce s médii by mělo velmi pozitivní dopad jak na samotnou reputaci pracovníků, tak i na zvýšení informovanosti veřejnosti v oblasti výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Otázkou však zůstává, zda je vůbec navázání takovéto spolupráce možné.

Jsem toho názoru, že provedené šetření mi poskytlo cenný náhled pracovníků na celou situaci a jeho výsledky podpořily a doplnily informace, které jsem získala z teoretických zdrojů. Dobře si uvědomuji, že vzniklé závěry nelze generalizovat, ale rozhodně lze považovat za jakýsi vhled do celé situace a zároveň podnět k uvědomění si, že existují možnosti, které lze aplikovat za účelem zvýšení kvality a funkčnosti systému jako celku. Já sama jsem si díky své práci uvědomila, že je mnoho oblastí, na kterých musím zapracovat, abych jednou mohla vykonávat sociálně-právní ochranu dětí na takové úrovni, která bude co nejvíce sledovat a podporovat zájmy dítěte a jeho rodiny. Je vidět, že čeští pracovníci si nedostatky v systému uvědomují, a to je podle mě prvním a základním krokem vedoucím k nápravě. K té by mohla dopomoci vzájemná spolupráce se zahraničními systémy, protože jak vyplývá z mého šetření, můžeme v nich nalézt velkou míru inspirace.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo srovnání systému sociálně-právní ochrany dětí České republiky se systémem sociálně-právní ochrany fungujícím ve Finsku. Soustředila jsem se především na popis obou systémů a následně na vyhledávání zásadních rozdílů mezi nimi. Mimo to jsem se snažila odhalit výhody finského systému, které by mohly být inspirací a přínosem pro Českou republiku. Srovnání s finským systémem jsem si zvolila z důvodu, že jsem v této zemi byla na ročním studijním pobytu a měla jsem tedy příležitost částečně se seznámit s fungováním tamního sociálního systému. Kromě toho, severské státy obecně jsou označovány za jedny z nejlepších v oblasti sociální péče a prostřednictvím své práce jsem si tedy chtěla ověřit, zda tomu tak je i v případě Finska.

V práci jsem nejdříve zmínila základní pojmy a mezinárodní legislativu související se sociálně-právní ochranou dětí. Dále jsem pokračovala legislativním ukotvením ochrany v obou zemích a podrobným rozebráním jednotlivých systémů se zaměřením na jejich konkrétní složky. Na tuto část jsem navázala šetřením, které jsem uskutečnila prostřednictvím dotazníků rozeslaných mezi jednotlivé sociální pracovníky České republiky a Finska. Dotazníky jsem zaměřila na zjišťování výhod a nedostatků v obou systémech, na znalost zahraničních systémů a na reputaci pracovníků a povědomí společnosti o náplni jejich práce. Na základě získaných výsledků jsem provedla srovnání obou systémů. V závěru jsem pak uvedla diskuzi, ve které jsem se více soustředila na hlavní rozdíly, které vyplynuly z celkového srovnání.

Myslím si, že na základě teoretických poznatků získaných z literatury a internetových zdrojů se mi podařilo základně popsat oba systémy. Za částečně problematickou považuji práci s finskými zákony. Při jejich studiu jsem využívala anglické verze zveřejněné na stránkách finského ministerstva. Ačkoli se tedy jedná o státem uznané překlady, nemohu si být zcela jistá, že tyto překlady obsahují detailní přepis originálního znění zákonů. Kromě toho nebylo snadné najít dostatek anglické literatury, která by se týkala sociální práce ve Finsku a mé zdroje tedy byly omezené. To se odrazilo především v části, kterou jsem chtěla věnovat otázce soudní praxe v souvislosti SPO ve Finsku. Vzhledem k tomu, že jsem nedokázala nalézt žádnou anglickou literaturu, která by se této oblasti věnovala dostatečným způsobem, musela jsem tuto část vynechat a systém

soudnictví v kontextu výše trestů pro pachatele násilí na dětech jsem pak zmínila pouze v rámci svého šetření.

Co se rozdílů v systémech týče, některé byly patrné již z teorie. Přínosnější však bylo samotné šetření, díky kterému jsem se na celou problematiku mohla podívat z pohledu jednotlivých sociálních pracovníků. Po vyhodnocení výsledků šetření jsem získala informace o výhodách i nevýhodách obou systémů, o orientaci pracovníků v oblasti zahraničních systémů a také o názorech pracovníků na jejich reputaci ve společnosti. Dle mého názoru lze z výsledků odvodit základní benefity finského systému a jejich případnou přínosnost pro systém český. Za limitující považuji především malý vzorek respondentů, kteří se mého šetření účastnili. Nemůžu tedy vyloučit, že výsledky nejsou zcela objektivní.

Věřím, že se mi cíle stanovené na začátku své práce podařilo alespoň částečně splnit, poskytnout srovnání obou systémů sociálně-právní ochrany dětí a poukázat na konkrétní výhody ve finském systému, které by mohly být inspirací pro Českou republiku. Nepochybují, že případná vzájemná spolupráce se zahraničními systémy obecně by byla velkým přínosem pro všechny zúčastněné.

Zdroje

Literatura

BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ, Eva JANÍČKOVÁ, Dalibor JÍLEK, Zdeněk KAPITÁN, Michaela TRÁVNÍČKOVÁ a Michaela ZDRÁHALOVÁ. *Aktuální otázky ochrany práv dětí: informování dětí o jejich právech*. 1. vydání. Brno: Česko-britská o.p.s., 2017, 302 s. ISBN 9788090559837.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Hálkova sbírka pediatrických prací 37, 1986, 139 s.

ERATH, Peter a Brian LITTLECHILD, ed. *Social work across Europe: accounts from 16 countries*. Vyd. 1. Ostrava: University of Ostrava, ERIS with Albert Publisher, 2010, 186 s. ISBN 9788073689100.

FORSBERG, Hannele a Teppo KRÖGER. *Social work and child welfare politics: through Nordic lenses*. Portland, OR: Policy Press, 2010, 216 s. ISBN 9781847424068.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015, 776 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

KNETLOVÁ, Zlata. *Čí je to hra?: zapojování dětí do rozhodovacích procesů jako promyšlená strategie při práci s rodinou ve sporech o dítě*. České Budějovice: Krizové centrum pro děti a rodinu, 2017, 215 s. ISBN 9788090485464.

MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2017, 208 s. ISBN 9788026212423.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 384 s. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 9788026202134.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 309 s. ISBN 978-80-7367-331-4.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014, 216 s. ISBN 9788026205227.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, 168 s. ISBN 978-80-246-3336-7.

NOSÁL, Igor a Irena ČECHOVÁ. *Participace a nové přístupy k práci s ohroženými dětmi a rodinami: studie inspirované zkušenostmi ze Švýcarska : sub-projekt PF 134 Inovace služeb a metod práce s ohroženými dětmi a rodinami: nové přístupy a příklady dobré praxe ze Švýcarska*. Brno: Česko-britská, 2014, 136 s. ISBN 9788090559813

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012, 192 s. ISBN 978-80-247-4317-2.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 1627 s. ISBN 8071843105.

SOLAŘOVÁ, Hana, Alena SVOBODOVÁ, Jindřich RACEK a Michaela SVOBODOVÁ. *Vyhodnocování ochranných a rizikových faktorů v sociálně-právní ochraně dětí*. Praha: Lumos, 2018, 123 s. ISBN 9788027049745.

Elektronické zdroje

AMO.cz - Asociace pro mezinárodní otázky. *Práva dětí*. [online]. Human Rights Council, The Associated Press, 2010. [cit. 24.02.2019]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Pr%C3%A1va-d%C4%9Bt%C3%AD-HRC.pdf>

KEKKONEN, Marjatta. *Family center – A way of integrating existing services from a universalist perspective*. [online] National Institute for Health and Welfare, Finland, 2015. [cit. 2019-06-05]. Dostupné z: http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/TFIEY/TFIEY-5_PP/Mariatta-Kekkonen.pdf

KRTIČKOVÁ, Kateřina. *Výchovné problémy v dysfunkčních rodinách*. [online]. Informační portál – Šance Dětem, 2019. [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/vychovne-problemy-v-dysfunkcnich-rodinach.shtml>

Lastensuojelu.info. *Information o child welfare* [online]. Central Union for Child Welfare, 2016. [cit 2019-05-17]. Dostupné z: <https://www.lastensuojelu.info/en/>

MIETTINEN, Janissa. *The prerequisites of Success in Child Welfare Open Care* [online]. Social Work and Society, 2011. [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: <https://www.socwork.net/sws/article/view/14/46>

Ministry of Social Affairs and Health. *Child and Family Policy in Finland*. [online] Finland: Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki, 2013 [cit. 2019-05-10]. Dostupné z: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69916/URN_ISBN_978-952-00-3378-1.pdf?sequence=1

Ministry of Social Affairs and Health. *Legislation* [online]. Administrative sector of the Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki, 2013. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://stm.fi/en/social-and-health-services/legislation>

Ministry of Social Affairs and Health. *Social Welfare and Health Care System in Finland, Responsibilities*. [online]. Administrative sector of the Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki, 2013. [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <https://stm.fi/en/social-and-health-services/responsible-agencies>

NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *Proces posuzování životní situace jako zdroje ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení ohrožených dětí)*. [online] Časopis Sociální práce, 2011. [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/index.php?sekce=2&ukol=detail&id=43&clanekid=257>

NETT, Jachen C., a Trevor SPRATT. *Child Protection Systems: An international comparison of "good practice examples" of five countries (Australia, Germany, Finland, Sweden, United Kingdom) with recommendations for Switzerland*. [online] Switzerland: The Swiss Project Fund for Child Protection, 2012. [cit. 2019-05-15] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/284717579_Child_Protection_Systems_An_international_comparison_of_good_practice_examples_of_five_countries_Australia_Germany_Finland_Sweden_United_Kingdom_with_recommendations_for_Switzerland

RACEK, Jiří, Hana SOLÁŘOVÁ, Alena SVOBODOVÁ. *Vyhodnocení potřeb dětí – Praktický průvodce, metodika vyhodnocování*. [online] Lumos Foundation, Praha, 2014. ISBN 978-80-260-5521-1 [cit. 2019-03-31]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/metodika_vyhodnocovani_-_guide.pdf?

Sosnet. *Practice Teaching as a Part of Social Work*. [online]. Sosnet yliopistoverkosto, [cit. 2019-04-26]. Dostupné z: <https://www.sosnet.fi/In-English/Undergraduate-Studies/Schools-of-social-work-in-Finland>

Úmluva o právech dítěte [online]. Valné shromáždění OSN, New York, 1989. [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>)

Zákonné normy

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

Zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách

Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí

Vyhláška MPSV č. 505/2006 Sb. Prováděcí předpis k zákonu o sociálních službách

Zákon č. 417/2007, Child Welfare Act

Zákon č. 1301/2014, Social Welfare Act

Zákon č. 272/2005, Act on Qualification Requirements for Social Welfare Professionals

Přílohy

Příloha č. 1 – Dotazník

Příloha č. 1 – Dotazník

System sociálně-právní ochrany dětí

Tento formulář slouží k doplnění praktické části mé diplomové práce na téma "Srovnání systémů sociálně-právní ochrany dětí v Česku a ve Finsku". Odpovědi získané z dotazníků budu využívat jednak ke srovnání s informacemi získanými z teorie, ale především ke srovnání s odpověďmi získanými od pracovníků sociálně-právní ochrany dětí ve Finsku. Ráda bych za pomoci tohoto srovnání zjistila, zda a nakolik je finský systém rozdílný od českého a také jestli v něm existuje něco, co by mohlo být pro náš systém přínosné.

Prosím, abyste na otevřené otázky odpovídal/a co možná nejpodrobněji. Velice Vám děkuji za čas, který strávíte vyplňováním mého dotazníku.

Při jakýchkoli dotazech mne neváhejte kontaktovat na e-mailové adrese: anezka.dobesova@gmail.com
Děkuji.

- 1) Jaký je nejvyšší stupeň Vašeho dosaženého vzdělání?
 - a) Vyšší odborné
 - b) Vysokoškolské bakalářské
 - c) Vysokoškolské magisterské
 - d) Jiné...
- 2) Jak dlouho pracujete v systému sociálně-právní ochrany dětí?
 - a) Do 1 roku
 - b) 1 – 5 let
 - c) 6 – 10 let
 - d) Více než 10 let
- 3) Považujete systém sociálně-právní ochrany dětí ve Vaší zemi za dostačující?
 - a) Ano
 - b) Ne
- 4) Pokud ne, jaké jsou dle Vašeho názoru hlavní nedostatky v tomto systému a máte nějaký nápad, jak by mohly být napraveny?
- 5) V čem naopak spatřujete výhody Vašeho systému?
- 6) Považujete systém trestního práva ve Vaší zemi za dostačující ve smyslu trestů pro osoby, které zneužívaly/týraly/zabily své děti, popřípadě děti svých partnerů? Jsou dle Vašeho názoru tyto lidé obvykle adekvátně potrestáni?
- 7) Víte, jak funguje systém sociálně-právní ochrany dětí v jiných zemích?
- 8) Pokud ano, spatřujete v těchto systémech nějaké výhody, které by mohly být přínosné pro Váš systém?
- 9) A naopak myslíte si, že ve Vašem systému existuje něco, co by mohlo být přínosem pro sociálně-právní ochranu dětí v zahraničních systémech?
- 10) Jak hodnotíte reputaci pracovníků sociálně-právní ochrany dětí ve Vaší zemi ve společnosti?
- 11) Myslíte si, že je společnost dobře informována o náplni práce zaměstnanců sociálně-právní ochrany dětí?

Abstrakt

Diplomová práce stručně popisuje základní pojmy, mezinárodní dokumenty a legislativu související se sociálně-právní ochranou dětí. Více do hloubky se zabývá jednotlivými složkami sociálně-právní ochrany dětí v České republice a ve Finsku. Následně se zaměřuje na porovnání obou systémů, na jejich klady a zápory a na konkrétní prvky ve finské sociálně-právní ochraně dětí, které by mohly být přínosem pro český systém. K dosažení těchto cílů je v práci kromě informací z odborní literatury využito také dotazníkového šetření, kterého se zúčastnili vybraní sociální pracovníci z České republiky a z Finska.

Abstract

The thesis briefly describes basic terms, international acts and legislation which relate to the social and legal protection of children. In greater detail, it goes over the individual components of Czech and Finnish systems of social and legal protection of children. Afterwards, both systems and its positives and negatives are compared and the main advantages of Finnish system which could be beneficial for the Czech system are described. To achieve the goals, the information from the literature are used together with the survey in which participated social workers from the Czech Republic and Finland.